

# جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی مؤثر بر روند کاهش بهره‌وری اقتصادی

حسن کلاکی<sup>۱</sup>

محسن نوغانی دخت بهمنی<sup>۲</sup>

## چکیده

بهره‌وری اقتصادی صنایع از مؤلفه‌های اصلی رشد و توسعه اقتصادی کشور بوده و تبیین جامعه‌شناختی اقتصادی این مسئله در گروه صنعتی مورد مطالعه طی سال‌های ۶۸-۹۹ و شناسایی عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، هدف اصلی این مقاله است.

روش پژوهش، ترکیبی متوالی از نوع طولی بوده و از دو فاز پژوهشی ۱- کمی (سری زمانی)، ۲- کمی (پیمایش)، بهره‌گیری شد. از روش نمونه‌گیری متوالی و برای تحلیل داده‌ها از تبیین تعقیبی استفاده شد.

از منظر جامعه‌شناسی اقتصادی و با تأکید بر مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پارسی مساله مورد نظر با تأکید بر ناامنی اقتصادی از نوع ساختاری (تکرار تورم ساختاری اقتصاد کلان جامعه) تبیین شده است. این نوع ناامنی اقتصادی ساختاری صنایع در کشورهای کمتر توسعه‌یافته نظیر ایران، تحت تاثیر عوامل خارجی شامل تحریم‌های بین‌المللی و لغو قرارداد تجاری در کاهش بهره‌وری اقتصادی در صنایع این کشور تشدید شده است.

تحلیل‌های انجام شده در سه سطح تبیین جامعه‌شناختی کلان (اقتصاد بین‌المللی)، میانه (سیاست‌ها و خط‌مشی اقتصادی دولت‌ها) و در سطح خرد (راهبردهای مدیریتی مدیران) نشان داده که در شرایط ناامنی اقتصادی ساختاری (تکرار تورم، رکود یا رکود تورمی) به صورت هم‌فزا بر کاهش روند بهره‌وری اقتصادی (۶۸-۹۹) در جامعه مورد مطالعه مؤثر بوده است. در متن مقاله پیشنهاداتی جامعه‌شناختی برای برون رفت از کاهش بهره‌وری اقتصادی در جامعه مورد مطالعه اشاره شده است.

**واژگان کلیدی:** بهره‌وری اقتصادی، ناامنی اقتصادی ساختاری، تعامل هم‌فزا، مقررات‌زدایی.

## مقدمه

روند اقتصادی یک دهه گذشته سال مالی خودروساز بزرگ کشورمان، نشان می‌دهد که بحران مالی و کاهش تولید خودرو این شرکت طی سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ و ۱۳۹۷، تحت تاثیر شرایط بی‌ثباتی اقتصادی کل جامعه یعنی نرخ تورم بیش از ۳۰ درصد، بوده است. به عبارت دیگر نرخ تورم به عنوان یکی از شاخص‌های مهم بی‌ثباتی و ناامنی اقتصادی جامعه در کاهش تولید و بهره‌وری پایین این گروه صنعتی اثرگذار بوده است. درصد نرخ تورم کشور در سال‌های ۱۳۹۱ (تورم ۳۱ درصد) و ۱۳۹۲ (تورم ۳۵ درصد) موجب ناامنی اقتصادی جامعه گردیده و این عامل در کاهش تولید از ۶۴۷ هزار در سال ۱۳۹۰ به ۳۸۰ هزار خودرو و زیان مالی بزرگ در این گروه صنعتی موجب گردیده است. همچنین این روند کاهش بهره‌وری اقتصادی در این صنعت در سال‌های رکود تورمی ۱۳۹۷-۱۳۹۹ تکرار گردیده است. گفتنی است که درصد نرخ تورم کشور در سال‌های ۱۳۹۷ (تورم ۳۱ درصد)، ۱۳۹۸ (تورم ۴۱ درصد) و

۱ - استادیار گروه اجتماعی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی فراجا، تهران، ایران. (آدرس پست الکترونیک: h.kalak2014@chmail.ir)  
۲ - دانشیار جامعه‌شناسی گروه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول) (آدرس پست الکترونیک: noghani@um.ac.ir)

۱۳۹۹ (تورم ۳۶ درصد) موجب ناامنی اقتصادی جامعه گردیده و این عامل در کاهش تولید خودرو از ۷۱۳ هزار در سال ۱۳۹۶ به ۵۰۵ هزار و زیان مالی بزرگ در این گروه صنعتی گردیده است.

چالش‌های بهره‌وری در صنعت خودرو، از یک سو ناشی از تورم و ناامنی اقتصادی و روند بی‌رویه قیمت صعودی خودروها در بازار مصرف از بهمن ۹۷ به بعد، و از سوی دیگر، رکود اقتصادی در بازار عرضه خودرو به علت کسری قطعه به مرحله تجاری‌سازی نرسیده که بازتابی از شرایط بی‌ثباتی و ناامنی اقتصادی (تورم، رکود، و رکود تورمی) در سطح کلان جامعه ایران است. در یک مقایسه کلی و نظری درباره بحران‌های اقتصادی و مالی در نظام سرمایه‌داری برای جوامع توسعه‌یافته نظیر آمریکا و جوامع کمتر توسعه‌یافته نظیر ایران، تفاوت دو نظام اقتصادی باز و بسته از منظر جامعه‌شناسی اقتصادی است. بحران اقتصادی و مالی ۲۰۰۷-۲۰۰۹ آمریکا با نظام اقتصادی باز، از نوع شکست بازار رقابتی و سرمایه‌داری رقابتی در یک دوره خاص و بحران اقتصادی و مالی ایران با نظام اقتصادی بسته در سال‌های ۱۳۹۷-۱۴۰۰ از نوع شکست بازار انحصاری و سرمایه‌داری انحصاری است.

با وجود تفاوت ناامنی اقتصادی (بحران‌های اقتصادی و مالی) در دو نظام اقتصادی باز و بسته آمریکا و ایران، وجود ناامنی اقتصادی (بحران‌های اقتصادی و مالی) در اشکال مختلف نظام سرمایه‌داری، در چارچوب مکاتب نظری ساختارگرایان، مارکسیسم ساختاری، تنظیم مقررات اجتماعی از منظر اقتصاددانان و جامعه‌شناسان اقتصادی نظیر، کوندراتیو<sup>۳</sup> (۱۹۲۵)، پارسونز (۱۹۸۶)، کاستلز (۱۹۷۸)، آگلیتا<sup>۴</sup> (۱۹۷۹)، بویر<sup>۵</sup> (۱۹۹۰، ۱۹۹۱، ۲۰۰۰، ۲۰۰۲، ۲۰۰۷)؛ جسوپ<sup>۶</sup> (۱۹۹۰، ۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۲۰۰۶)؛ لپیترز<sup>۷</sup> (۱۹۸۷، ۱۹۸۸، ۱۹۹۲، ۱۹۹۸، ۲۰۱۳)، گرینین، کوروتایو و تاوچ<sup>۸</sup> (۲۰۱۶) معتقدند، ناامنی اقتصادی ساختاری ریشه در تناقضات ذاتی نظام سرمایه‌داری دارد. «تناقضات ساختاری»<sup>۹</sup> نظام سرمایه‌داری آگلیتا (آگلیتا، ۱۹۷۹: ۳۲ و ۶۹)، «امواج بلند اقتصادی»<sup>۱۰</sup> کوندراتیو (کوروتایو و همکاران<sup>۱۱</sup>، ۲۰۱۰: ۳)، «ناهمگونی ساختاری»<sup>۱۲</sup> اقتصادهای پیرامونی رائل پربیش (اوکامپو<sup>۱۳</sup>، ۲۰۰۱: ۲۵)، بیانگر اشکال متنوع ناامنی ساختاری اقتصادی جوامع سرمایه‌داری‌اند.

در واقع ناامنی اقتصادی ساختاری، اشاره به تکرار بحران‌های اقتصادی و مالی در روند تاریخی نظام سرمایه‌داری دارد که به صورت تورم، رکود و رکود تورمی در نظام اقتصادی پدیدار می‌شود و معمولاً این ناامنی اقتصادی در طولانی مدت، شدت بیشتر و عمیق‌تری را به صورت ابرتورم ظاهر می‌شود. بنابراین بحران مالی و ناامنی اقتصادی از نوع سرمایه‌داری در ایران ممکن است به شکل سرمایه‌داری انحصاری (دخاله حداکثری دولت در بازارها و شرکت‌های

3 - Nikolai Dmitriyevich Kondratiev

4 - Aglietta, Michel

5 - Boyer, Robert

6 - Jessop, Bob

7 - Lipietz, Alain

8 - Grinin, Leonid, Korotayev, Andrey, Tausch, Arno

9 - Structural inconsistency

10 - The Major Economic Cycles

11 - Korotayev, Andrey V., & Tsirel, Sergey

12 - structural heterogeneity

13 - Ocampo, José Antonio

خصوصی) در مقایسه با اشکال سرمایه‌داری رقابتی (دخالتهای دولتی در اقتصاد)، در سطح صنایع به ویژه صنعت خودرو مواجه‌ایم.

مسائل و عوامل احتمالی کاهش بهره‌وری سرمایه‌گروه صنعتی ایران خودرو در سه سطح تحلیل از منظر جامعه‌شناسی اقتصادی به شرح ذیل است:

۱- «افزایش هزینه (چندبرابری شدن قیمت‌ها) و کمبود مواد اولیه نظیر مس، مواد پتروشیمی و آلومینیوم و ... ناشی از ناچیز بودن سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت خودرو، تخصیص نیافتن ارز از سوی بانک مرکزی (دولتی، نیمایی، صادراتی و ...) به دلیل مشکلات تجارت خارجی و بین‌المللی در رابطه با صنایع خودروهای بین‌المللی (از قبیل قطع رابطه با خودروسازی فرانسوی و کره) و شکست برجام در سطح تبیین جامعه‌شناختی کلان.

۲- افزایش قیمت بیش از ۱۰۰ درصد در قیمت لوازم یدکی خودروهای سبک در سال ۹۹ نسبت به ۹۷ به دلیل وضعیت بی‌ثباتی و ناامنی اقتصادی بازار در سطح جامعه/ نارضایتی مشتریان از کیفیت محصولات/ اختلال توزیعی در ثروت و درآمد بازار خودرویی به دلیل بازار سیاه یا دلالی در سطح تبیین جامعه‌شناختی میانه.

۳- مزیت رقابتی پایین و کاهش بهره‌وری سرمایه‌گروه صنعتی ایران خودرو به دلیل دخالت همه‌جانبه و انحصاری دولت و وزارت صنعت، معدن و تجارت در تعیین قیمت خودرو و قطعات آن و حتی تعیین مدیران انتصابی در سطح تبیین جامعه‌شناختی خرد.

با وجود ظرفیت‌هایی که در علم اقتصاد و در میان اقتصاددانان وجود دارد، مطالعه و تبیین بهره‌وری اقتصادی باید از ظرفیت‌های علم جامعه‌شناسی بهره‌مند شود. شکاف بین علم جامعه‌شناسی از اقتصاد با این استدلال که باید هویت علمی خود را از رویکردهای اقتصادی مجزا سازد، سبب می‌شود تا برخی از ظرفیت‌های توسعه علمی بین‌رشته‌ای رشد تکاملی نیابد. در تحقیق حاضر با بهره‌گیری از روش پژوهشی ترکیبی، تبیین کامل‌تری از جامعه‌شناسی و اقتصاد در خصوص بهره‌وری اقتصادی و سرمایه‌گروه صنعتی ایران خودرو ارائه می‌شود. به عنوان مثال، تبیین تعقیبی یکی از روش‌های تحلیل ترکیبی در جامعه‌شناسی است که به علم اقتصاد کمک می‌کند تا متغیر بهره‌وری را از منظر جامعه‌شناسی اقتصادی تبیین کند. در تحقیق حاضر روش تحلیل ترکیبی با استفاده از داده‌های اقتصادی سری زمانی در خصوص بهره‌وری سرمایه‌گروه صنعتی ایران خودرو و تبیین این نوع داده‌های اقتصادی به کمک داده‌های مکمل و مرسوم جامعه‌شناسی نظیر روش پیمایش و مطالعه موردی در این تحقیق، تبیین کامل‌تری ارائه می‌شود. بنابراین داده‌های سری‌زمانی به عنوان بخشی از داده‌های ثانویه با رویکردی جامعه‌شناسی اقتصادی تبیین می‌شود. استفاده از داده‌های سری‌زمانی برای تحلیل جامعه‌شناسی اقتصادی از آن جمله روش‌هایی است که با وجود فواید فراوان آن، اما در روش‌های جامعه‌شناسی اقتصادی مغفول مانده است.

بر پایه تحلیل‌های فوق، مسأله اصلی مقاله حاضر عبارتست از:

بهره‌وری سرمایه‌گروه صنعتی ایران خودرو طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۹ چه روندی داشته است؟

کدام عوامل جامعه‌شناختی بر افزایش یا کاهش این روند تاثیرگذار بوده‌اند؟

## پیشینه تحقیق

مون سولی (۲۰۰۲) در پاسخ به این سوال که «توسعه صنعت خودروسازی کره جنوبی با سه دهه رشد اقتصادی پایدار و بالا در منطقه شرق آسیا و به عنوان بازیگر بین‌المللی، تحت تاثیر چه عاملی بوده است؟» در سال‌های ۱۹۸۰-۱۹۸۱ سیاست ادغام بین هیوندای و جنرال موتورز توسط تکنوکرات‌های لیبرال آغاز شد و آنان با عقلانی‌سازی صنعت خودرو، تاکید بر آزادسازی واردات، ترغیب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و قطع یارانه‌ها برای کسب و کارهای بزرگ، از طریق راهبرد تهاجمی متناقض، سیاست‌های اقتصادی خود را در اقتصاد بازار نهادینه کردند.

نتایج یافته‌های بیسبروک (۲۰۰۳) با استفاده از کمی از نوع سری زمانی نشان می‌دهد که خط مونتاژ اتومبیل، بهره‌وری را افزایش می‌دهند. این مدل در یک صفحه از کارخانه‌های مونتاژ کنترل شده برای استفاده از ظرفیت و اثرات قیمت نشان می‌دهد که فناوری جدیدتر (استفاده از گیاهان جدیدتر ۱۹۸۴ به بعد نسبت به گیاهان قدیمی ۱۹۶۳ به بعد) در افزایش نسبت بهره‌وری سرمایه نسبت به کار با شدت بیشتری مؤثرتر بوده است. بهره‌وری سرمایه در فناوری ناب یا جدید به میزان ۳۲٪ نسبت به فناوری انبوه یا قدیمی به میزان ۷٪ افزایش دارد.

نتایج یافته‌های مطالعات سری‌زمانی موسسه مک‌کینزی (۲۰۰۴) در خصوص برخی از داده‌های سطح کلان تحقیقات اقتصادی بین کشورها نشان داده است که مقررات گرای و نبود رقابت از عوامل اصلی رشد پایین بهره‌وری اقتصادی در بسیاری از کشورها بوده است و محدودیت‌های سرمایه‌گذاری خارجی و رقابت خرده‌فروشی و عمده‌فروشی را تقلیل داده است (کلیسون، ۲۰۰۴: ۴۵).

سری زمانی اقتصادی آمریکا طی سه دهه اخیر (۱۹۷۸-۲۰۰۸) نشان داده است که جامعه اقتصادی آمریکا تحت تاثیر مقررات‌زدایی مالی دیوان عالی کشور، با بحران اقتصادی عمیق‌تری دست و پنجه نرم کرده است. به مرور زمان، این چرخه مالی ناشی از ساختار متناقض نظام سرمایه‌داری، بحران اقتصادی ناشی از تورم پس از جنگ جهانی دوم در دهه ۱۹۷۰، جامعه را وارد مرحله بحران اقتصادی و مالی بزرگ‌تر یعنی ابرتورم یا رکود تورمی ۲۰۰۸ گرفتار کرده است. این روند مقررات‌زدایی آنقدر افزایش یافت تا اینکه در سال ۲۰۰۷، بحران بزرگ وام مسکن ثانویه بدون پشتوانه مالی در آمریکا اتفاق افتاد (شرمن، ۲۰۰۹: ۱-۲).

گراهام (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان «بحران اقتصادی جهان: روندها و بازتاب‌ها» و هم‌چنین کوکا (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «صنعت خودروی آمریکای شمالی» پیرامون صنعت خودروهای بزرگ آمریکا در سطح بین‌المللی پرداختند. وی با استفاده از روش تطبیقی به مقایسه سه صنایع بزرگ خودروی آمریکا (جنرال موتورز، کرایسلر و فورد) پرداخت. به عنوان یک معیار کلی بین سال ۱۹۹۸-۲۰۰۷، این شرکت ۳۱۰ میلیارد دلار در صنعت خود سرمایه‌گذاری کرد و مجموع استهلاک آن ۱۲۸ میلیارد دلار مربوط به خود شرکت و ۱۸۲ میلیارد دلار از سرمایه‌گذاری اقتصادی جامعه در رکود بزرگ اقتصادی، به هدر رفت (گراهام، ۲۰۱۰: ۱۳).

استروژن و بیسبروک (۲۰۱۰) در پاسخ به این سوال که بحران اقتصادی جهان ۲۰۰۷-۲۰۰۸ بر وضعیت صنعت خودروی کشورهای پیشرفته، نوظهور و در حال توسعه، چه تاثیراتی گذاشته است؟ آنان معتقدند که دولت‌های اروپایی در ۲۰۰۹ به شش دلیل برای کمک مالی در صنعت خودرو به ویژه در حوزه بانکی مداخله کردند: ۱- چرخه بیکاری در کوتاه‌مدت به حداقل می‌رسد. ۲- ورشکستگی صنایع، واکنش‌های سیاسی را در صنایع ایجاد می‌کند. ۳- اهمیت بخش بازار بزرگ اقتصاد صنعت خودرو در زنجیره ارزش ساختار تجارت جهانی، ۴- تحریک تقاضای خودرو به عنوان

راهی مؤثر برای تحریک تقاضای کل اقتصاد جامعه در نظر گرفته می شود. ۵- سیاستمداران را از اهمیت کاهش مصرف سوخت های فسیلی آگاه کرد. ۶- مشکلات اعتباری خودروسازها توسط خریداران مرتفع می شود (استروژن و بیس بروک، ۲۰۱۰: ۷).

نتایج یافته های گراهام<sup>۱۴</sup> (۲۰۱۰) نشان داد که بحران اقتصادی جهانی صنعت خودرو، از همان ابتدا تحت تأثیر قرارداد مخرب بوده و تقریباً هر خودروساز کاهش دورقمی طی سال های ۲۰۰۹-۲۰۰۸ در فروش، ثبت کرده است. بهره‌وری سرمایه شرکت های جنرال موتورز و کرایسلر کاهش یافت.

تحلیل یافته های فوسبرگ (۲۰۱۲) نشان داد که بحران مالی و رکود در دهه نخست قرن بیست و یکم به تغییرات چشمگیری در ساختار سرمایه شرکت ها منجر شده است. به ویژه، میزان بدهی در ساختار سرمایه شرکت های نمونه، به طور متوسط ۵,۵ درصد در سال های ۲۰۰۶ تا ۲۰۰۸، افزایش یافته است. پس از حذف اثر رکود از ساختار سرمایه شرکت ها، مشخص شد که تقریباً تمام ۵,۱ درصد تغییر در بدهی ناشی از بحران مالی بود.

نتایج یافته های راموس و دیگران (۲۰۱۵) در پاسخ به این سوال که «عوامل مؤثر بر بهره‌وری کارگاه در نمایندگی اتومبیل هوندا در کوینتانا رو (مکزیک)، چیست؟» نشان داد که آموزش و سرمایه بر افزایش بهره‌وری اثر پایینی (۰/۲۵) داشته است ولی مدیریت بر افزایش بهره‌وری نیروی کار اثر بالایی (۰/۸۵) داشته است.

جاکوبز (۲۰۱۶) در پژوهشی پیرامون این سوال «پیامدهای توسعه وابستگی صنعت خودروی اسلوواکی، با استفاده از تبیین نظریه جامعه‌شناختی سیستم‌های جهانی چیست؟» با رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی اقتصاد، وابستگی صنعت خودروی اسلوواکی و به طور خاص بر اساس نظریه جامعه‌شناختی سیستم‌های جهانی ایمانوئل والرشتاین تبیین کرده است. این نتایج نشان داد که پیامد وابستگی صنعت خودروی شهرهای اسلوواکی به صنایع خودرهای بزرگ جهان، این کشور را از لحاظ سطح توسعه‌یافتگی در تقسیم کار بین‌المللی از کشورهای نیمه‌پیرامونی به پیرامونی و حاشیه‌ای تقلیل داد (جاکوبز، ۲۰۱۶: ۱۴-۱۵).

چن و همکاران (۲۰۱۷) در پاسخ به این سوال که «چگونه صنعت خودروسازی چین در مدت یک دهه به یک رشد تولید و فروش بی‌سابقه‌ای در سطح جهان رسیده است؟» نشان دادند: ۱- همه شرکت های فروش خودرو در بازار چین باید با سرمایه‌گذاری مشترک خودروسازی داخلی و با سهم برندهای خارجی حداکثر با ۵۰ درصد، تاسیس شوند. ۲- برندهای خارجی حداکثر می‌توانند با دو شرکت خودروساز داخلی چین، سرمایه‌گذاری مشترک داشته باشند. قوانین دولت مرکزی چین در رابطه با توسعه صنعت خودروی چین منجر به باز کردن اقتصاد محلی و با حفظ توسعه صنعت خودروی مستقل و بومی‌سازی صنعت خودروی چین گردید (چن و دیگران، ۲۰۱۷: ۸۷-۹۰).

رمیش و همکارانش (۲۰۱۷) در پژوهشی در پاسخ به این سوال که «دولت چگونه سیاست و استراتژی توسعه صنعت و انقلاب خودروسازی را در کشور هند اجرا کرد؟» با روش کیفی از نوع تحلیلی اسنادی به مطالعه پیرامون توسعه صنعت خودروی هند پرداخته است. پیشبرد اصول نئولیبرالی دولت در سال ۲۰۰۱، هند را به سوی بازار مقررات‌زدایی شده یا غیرقانونی<sup>۱۵</sup> برای حذف محدودیت‌های کمیّت تولید خودروی بیش از ۷۰۰ هزار واحد، زمینه را برای سرمایه‌گذاری مشترک و با ۱۰۰ درصد کنترل خارجی فراهم کرد (رمیش، ۲۰۱۷: ۱۱۴-۱۱۵).

14. Graham

15 - Towards a Deregulated Market

نتایج یافته‌های سور و ناندی (۲۰۱۸) در پاسخ به این سوال که «آیا سرمایه‌گذاری خارجی در هند موجب افزایش بهره‌وری در صنعت خودرو گردیده است؟» با استفاده از روش کمی از نوع سری زمانی در صنعت خودروی هند (۲۰۰۱-۲۰۱۴) نشان داده که شاخص‌های بهره‌وری اقتصادی (شامل: ۱. بازده، ۲. سرمایه، ۳. کار، ۴. مواد خام) به دنبال تصویب سیاست توسعه صنعتی، اصلاحات ساختاری و سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۹۹۱ در اقتصاد هند ایجاد شد. نتایج یافته‌ها درباره اثرات سرمایه‌گذاری خارجی بر بر کارایی فنی صنعت خودروی هند در دوره ۲۰۰۱-۲۰۱۴، نشان داده است که به‌طور متوسط شرکت‌های خارجی کارآمدتر از شرکت‌های داخلی عمل کردند.

برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی انجام شده در حوزه بهره‌وری اقتصادی صنعت خودرو به شرح زیر است:

نتایج یافته‌های برومندفر و دیگران (۱۴۰۰ / ۲۰۲۱) در پژوهشی پیرامون این سوال «عوامل بازاریابی آمیخته مؤثر بر رضایت مشتریان کدامند؟» نشان داد که عناصر مکان، تبلیغات، محصول و قیمت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. با توجه به نتایج آزمون رگرسیون چندگانه، تأثیر مستقیم عامل مکان ۰.۸۲٪، عنصر ارتقاء ۰.۷۷٪، عنصر محصول ۰.۶۸٪ و اثر مستقیم عنصر قیمت ۰.۵۵٪ در پیش بینی رضایت مشتری است.

نتایج یافته‌های روانستان و دیگران (۲۰۱۹: ۱۳۹۸) در پژوهشی پیرامون این سوال «عوامل و راهکارهای ارتقای زنجیره تأمین تاب‌آوری ایران خودرو کدامند؟» نشان داد که مشکلات مالی شرکت ایران خودرو می‌تواند سبب بروز توقف و اختلال در خطوط تولید آن شود. به همین منظور مدیران ایران خودرو می‌توانند همکاری با شرکت‌های بزرگ و مطرح خودروسازی دنیا برای توسعه بازار خود و افزایش فروش داشته باشند. در ضمن اتخاذ سیاست‌های کاهش قیمت در شرکت ایران خودرو منجر به دستیابی به بخشی از سهم فروش رقبا داخلی و خارجی می‌شود.

نتایج یافته‌های عباسی بلوچ‌خانه و دیگران (۱۳۹۷ / ۲۰۱۷) در پژوهشی پیرامون این سوال «شیوع اختلالات اسکلتی عضلانی کارکنان ایران خودرو، کدامند؟» نشان داده که بیشترین شیوع اختلالات اسکلتی عضلانی در کارکنان شرکت تولید، به ترتیب در کمر، گردن و مچ دست بوده است. لذا لازم است مسائل ارگونومیک شامل، بهینه‌سازی ایستگاه‌های کاری، استفاده از روش‌های مکانیکی برای بارگیری، طراحی ایستگاه‌های ایستاده نشسته، و صندلی‌های ارگونومیک مورد توجه قرار گیرد.

نتایج یافته‌های بازرگان و دیگران (۲۰۱۶ / ۱۳۹۵) در پژوهشی پیرامون این سوال «راهبرد توسعه محصول جدید با رویکرد نوآوری باز در ایران خودرو چیست؟» نشان داده که راهبرد اصلی در توسعه محصول جدید در کشورهای پیشرفته ناشی از رفتارهای رشد درون‌زا است. اما توسعه محصول جدید شرکت صنعتی ایران خودرو با توجه به محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی، ناشی از توسعه فناوری شرکت‌های خارجی و در نتیجه بازتابی از الگوی رشد برون‌زا است.

نتایج یافته‌های سیدحسینی و سلوک‌دار (۱۳۹۱ / ۲۰۱۱) در پژوهشی پیرامون این سوال «موانع دستیابی به صنعت ایران خودرو در سطح کلاس جهانی چیست؟» نشان داد سقوط بازار خودروها در ایران زیر ۵۰ درصد به دلیل تنوع سریع، نوآوری، کیفیت بالا، و قیمت مناسب توسط رقبا شکل گرفته و لذا وسایل نقلیه وارداتی موجب کاهش رضایت مشتریان از کیفیت خودرو، فروش و خدمات پس از فروش ایران خودرو شده است.

نتایج یافته‌های رضوی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی پیرامون این سوال « آیا صنایع خودروهای ایران (۸۳-۸۷) دارای بهره‌وری بودند؟» نشان داد که مدل کارایی اقتصادی (۱. کارایی فنی (حداکثر تولید ممکن با استفاده از نهاده‌های موجود)، ۲. کارایی تخصیصی (حداقل هزینه با حداکثر سود) با دو نهاده بهره‌وری سرمایه و نیروی کار در صنایع خودروهای ایران (۸۳-۸۷)، نشان داد که بهره‌وری صنایع خودروها پایین بوده است.

نتایج یافته‌های بامداد صوفی و دیگران (۱۳۸۹) در پژوهشی پیرامون این سوال « آیا بین خودروسازان ایرانی (ایران خودرو، سایپا و پارس خودرو)، از جهت فرایندهای کاری تفاوت دارد؟» نشان داده که توانمندسازها از طریق فرایندهای اصلی و پشتیبانی بر نتایج کسب و کار تاثیرگذار بوده و روابط معناداری بین این سه بعد (مدل مفهومی سه بُعدی توانمندسازها، فرایندها و کسب و کار) وجود دارد.

نتایج یافته‌های کلی تحقیقات داخلی نشان می‌دهد که سه نوع بهره‌وری نیروی کار (نیروی انسانی)، بهره‌وری سرمایه (سرمایه‌گذاری) و بهره‌وری فناوری (توسعه فناوری) وجود دارد و رشد این بهره‌وری‌ها مبتنی بر رویکرد مزیت رقابتی و راهبردهای اقتصادی و رشد اقتصادی درون‌زا و برون‌زا است. انتقاد وارده بر این نوع تحقیقات داخلی بر این است که نقش رویکردهای حمایتی دولت از شرکت‌های خودروسازی داخلی مورد توجه قرار نگرفته است. نکته دوم اینکه، بهره‌وری گروه صنعتی ایران خودرو مبتنی بر تعاملات همزمان راهبردهای اقتصادی درون‌زا و برون‌زا مورد توجه قرار نگرفته و نتایج تحقیق حاضر برای افزایش بهره‌وری اقتصادی، بر رویکردها و راهبردهای تنظیم مقررات اجتماعی هم‌تکاملی (کنش متقابل هم‌فزا) رشد و توسعه اقتصادی درون‌زا و برون‌زا متمرکز شده است.

در جمع‌بندی پیشینه پژوهش‌ها، مطالعات تطبیقی به صورت تشابهات، تفاوت‌ها و انتقاداتی به شرح زیر قابل توجه است. اکثر مقالاتی که به وضعیت صنعت خودرو در کشورهای پیشرفته و نوظهور پرداختند، به این نکته توجه داشتند که در روند اقتصادی و در شرایط ناامنی اقتصادی، یعنی زمانی که صنایع خودرو با بحران‌های اقتصادی نظیر تورم، رکود و رکود تورمی مواجه می‌شوند، صنایع خودروهای بزرگ کشورهای پیشرفته و نوظهور دچار ورشکستگی شده و قوس نزولی در روند توسعه صنعتی و کاهش تولید اقتصادی را تجربه می‌کنند. نمونه‌ای از این مقالات را می‌توان به شکست صنایع خودرو در بحران اقتصادی ۲۰۰۷-۲۰۰۹ اشاره کرد. در این حین تجربه شرکت‌های بزرگ کرایسلر و جنرال موتورز برای اصلاح و توسعه ساختار صنعت خودرو بعد از بحران اقتصادی یعنی ۲۰۱۰-۲۰۱۳ نشان داده که مثلاً در ۲۰۱۴ دوباره آنها با رشد و بهره‌وری صنعت خودرو همانند گذشته پرداختند. نکته دوم اینکه عمده مقالاتی که مسئله بهره‌وری اقتصادی را در صنعت خودرو مورد مطالعه قرار دادند، رشد و تولید و کارایی و بهره‌وری اقتصادی با رویکرد مدیریتی و علم اقتصاد پرداخته شده است.

وجوه افتراق نتایج یافته‌های تحقیقات پیشین با تحقیق حاضر در این است که با وجود نقش فزاینده صنعت خودرو در توسعه جامعه صنعتی و رشد درآمد ملی جوامع و تاریخ تحولات اجتماعی جهان، گفتنی است که این روند تحولات صنعت خودرو به ویژه موضوع بهره‌وری گروه صنعتی ایران خودرو از منظر جامعه‌شناسی اقتصادی تبیین نشده و انگشت شماری از جامعه‌شناسان به صورت نظری درباره آن به بحث گذاشتند. گرچه مقالات و پژوهش‌هایی با رویکرد علوم اقتصادی و مدیریت با روش سری زمانی به مسئله نوسانات رشد و تولید و بهره‌وری صنعت خودرو پرداختند، اما این روش از منظر جامعه‌شناسی مغفول مانده است.

### دیدگاه اقتصاددانان: مقررات‌زدایی و بهره‌وری اقتصادی

با مروری بر ادبیات نظری اقتصاددانان، نظیر استیگر (۱۹۷۱)، پوسنر (۱۹۷۵)، پلتزمن (۱۹۷۶)، وینستون (۱۹۹۳)، در فهم نظم و مقررات اقتصاد سیاسی آنان نشان می‌دهد که مقررات‌زدایی منجر به افزایش کارایی بازار و اقتصاد جامعه و در نهایت افزایش بهره‌وری اقتصادی می‌شود. این رویکرد در دهه ۱۹۷۰ در میان اقتصاددانان توسعه پیدا کرده است. اما بعدها اقتصاددانان دیگری نظیر آسموگلو و دیگران<sup>۱۶</sup> (۲۰۰۶)، آقین و تریبی<sup>۱۷</sup> (۲۰۰۷)، و استاچ و لوئیس<sup>۱۸</sup> (۲۰۰۹) متوجه شدند کارایی بازار و اقتصاد جامعه تحت تاثیر مقررات‌زدایی دولت‌ها بسته به سطح فناوری و کیفیت مؤسسات و نهادهای اقتصادی در کشورهای توسعه‌یافته و کمتر توسعه‌یافته، اثرات متفاوتی دارند.

به‌طور دقیق‌تر، مقررات‌گرایی و محدودیت در رقابت یا مقررات سختگیرانه به نفع کشورهای کمتر توسعه‌یافته و عقب‌مانده است. اما مقررات‌زدایی (حذف محدودیت‌ها و موانع) و نوآوری در کشورهای توسعه‌یافته منجر به رقابت‌پذیری و کارایی بیشتر بازار کار و سرمایه و محصول می‌شود. در نتیجه کارایی و بهره‌وری اقتصادی را افزایش می‌دهد (استانکو، ۲۰۱۰: ۴-۵).

تیموجین (۲۰۰۹: ۲۸) معتقد است که مقررات‌زدایی دولت برای افزایش بهره‌وری لازم است، اما به‌جای منافع فردی، باید به منافع اجتماعی توجه شود. یک راه مؤثر برای افزایش بهره‌وری مفید، تنظیم نوآوری‌ها به‌گونه‌ای است که دولت به‌طور دائم در حال فعالیت و از تغییرات نهادها آگاه باشد و چارچوب نظارتی را ترویج کند تا کارآفرینان و سایر اعضای جامعه را برای پیشرفت تشویق کند.

پژوهش‌های سری‌زمانی مؤسسه مک‌کینزی نشان داده است که مقررات‌گرایی و نبود رقابت از عوامل اصلی رشد پایین بهره‌وری اقتصادی در بسیاری از کشورها بوده است (گو و لافرنس، ۲۰۰۸: ۷؛ کلیسون، ۲۰۰۴: ۹-۱۲). گو و لافرنس (۲۰۰۸) و استانکو (۲۰۱۰) معتقدند که مقررات‌زدایی به‌طور قهری موجب افزایش بهره‌وری نمی‌شود، بلکه بازار در شرایط اقتصادی متفاوت، واکنش‌های متفاوتی را از خود نشان می‌دهد. برای نمونه، «استانکو معتقد است که بازتنظیم بازار اعتباری در مقیاس بزرگ برای پاسخ به پیامدهای رکود، بحران و ناامنی اقتصادی جامعه، یک رویکرد نادرست برای مقابله با پیامدهای بحران مالی است» (استانکو، ۲۰۱۰: ۱ و ۶).

شولتس (۱۹۸۰) معتقد است که بهره‌وری سرمایه در چارچوب آزادسازی بازارها، افزایش پیدا می‌کند اما در مقابل اقتصاددانان متاخر نظیر مک‌لود و ناکاواچارا (۲۰۰۷)، گو و لافرنس (۲۰۰۸)، و استانکو (۲۰۱۰: ۶) معتقدند که بهره‌وری سرمایه در شرایط ثبات و بحران اقتصادی، متفاوت است و مقررات‌زدایی به‌طور قهری موجب افزایش بهره‌وری نمی‌شود بلکه در شرایط اقتصادی متفاوت جامعه، واکنش‌های متفاوتی را از خود نشان می‌دهد.

اجماع نظری نظریه‌پردازان اقتصادی (کلیسنس، ۱۹۹۷؛ فریدمن، ۱۹۹۹؛ دی‌سوزا، ۲۰۰۰؛ مگینسون و نتر، ۲۰۰۱)<sup>۱۹</sup> پیرامون بهره‌وری در این است که شرکت‌های خصوصی کارآمدتر و بهره‌ورتر از شرکت‌های دولتی هستند. به سه دلیل، ۱. تغییر در رفتار ذینفعان به دلیل تخصیص حقوق مالکیت نظیر صاحبان سرمایه، مدیران، مهندسان و کارگران، ۲. تغییر در روابط کارگزاران<sup>۲۰</sup>، نمایندگان یا مدیران داخل شرکت برای دستیابی و تحقق اهداف (شرکت‌های خصوصی دارای اهداف واضح‌تر، کارآمدترند)، ۳. تجدید ساختار شرکت (از جمله تغییر در مدیریت و نظارت بر دستگاه‌های

16 - Acemoglu, Aghion and Zilibotti

17- Aghion, Alesina and Trebbi

18- Estache and Wren-Lewis

19- Claessens et al., 1997; Frydman et al., 1999; D'Souza et al., 2000, Megginson and Netter, 2001

20- Agency relationships



خصوصی سازی برای دستیابی به بهره‌وری بیشتر) مبتنی بر فعالیت گروه‌های فشار و سازمان‌یافته و لابی‌گری می‌شود (نیکولتی و اسکارپتا، ۲۰۰۳: ۲۲-۲۳).

## دیدگاه جامعه‌شناسان اقتصادی و بهره‌وری اقتصادی

جامعه‌شناسان اقتصادی نظیر آگلیتا (۱۹۷۹) بنیانگذار مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پاریسی و طرفداران وی نظیر بویور (۲۰۰۰، ۲۰۰۷، ۲۰۰۹)؛ جسوپ (۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۲۰۰۱)؛ لیپتزر (۱۹۹۸، ۲۰۰۰، ۲۰۱۳)، به انتقاد از برخی از رویکردهای اقتصادی اقتصاددانان به دلیل دفاع از بهره‌وری سرمایه‌لیبرال تولیدی پرداختند. رشد بهره‌وری سرمایه‌لیبرال تولیدی انبوه به شیوه سیاست‌های اقتصادی کینزی، موج مصرف‌گرایی و بحران‌های زیست‌محیطی را به همراه داشت. ساختار پیچیده بهره‌وری سرمایه‌داری لیبرال، بحران‌های کنونی زیست‌محیطی و رکود بزرگ مالی دهه ۱۹۳۰ را با خود به همراه داشت. بحران مالی دهه ۱۹۳۰، عبارت از کارگران بسیار فقیر، سود بسیار زیاد و بحران انباشت بیش از حد (یا کم مصرف)، اجتناب ناپذیر بود. راه‌حل فوردیستی برای بحران دهه ۱۹۳۰ عبارت بود از وجود افزایش دستمزد، فروش یک ماشین (سیاه) به همه کارگران، افزایش عرضه پول و افزایش اعتبار و مخارج عمومی بود (لیپتزر، ۲۰۱۳: ۱۲۸).

آگلیتا (۱۹۷۹) بنیانگذار مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پاریسی و طرفداران وی نظیر بویور (۲۰۰۰، ۲۰۰۷، ۲۰۰۹)؛ جسوپ (۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۲۰۰۱)؛ لیپتزر (۱۹۹۸، ۲۰۰۰، ۲۰۱۳)، معتقدند، ناامنی اقتصادی ساختاری ریشه در تناقضات ذاتی نظام سرمایه‌داری دارد. به عنوان مثال، آگلیتا معتقد است: «تناقضات ساختاری در نظام سرمایه‌داری منبعت از ویژگی‌های دائمی رابطه سرمایه هستند. معمولاً این تناقضات در تقابل بین عوامل تولید، نهادها و سیستم‌های مختلف به عنوان حاملان اصلی جنبه‌های تناقض بیان می‌شوند» (آگلیتا<sup>۲۱</sup>، ۱۹۷۹: ۳۲ و ۶۹). حتی پارسونز در مقام یک جامعه‌شناس اقتصادی از منظر ساختارگرایی- کارکردی معتقد است که ناامنی و بحران اقتصادی ریشه در تناقض ذاتی و ساختاری نظام سرمایه‌داری نهفته است. به اعتقاد پارسونز؛ «نظام سرمایه‌داری دارای سیستم پویا نیست بلکه ذاتاً متناقض است» (سوندرز، ۱۳۹۴: ۲۶۰).

در رویکرد تنظیم مقررات مبتنی بر الگوی بهره‌وری سرمایه‌لیبرال تولیدی، سرمایه‌داری، مسیر انباشت سرمایه‌داری را علی‌رغم تناقضات روابط اجتماعی داخلی‌اش، برای یک دوره زمانی معین، ادامه داد. روش تجزیه و تحلیل چنین مدلی، عبارتند از: ۱- الگوی فناورانه نحوه سازماندهی کار مزدی مبتنی بر تیلوریسم سرکوب‌گر و ۲- تقویت رژیم انباشت سرمایه، از طریق تنظیم مجموعه‌ای از رویه‌های قانونی دولت برای تحریک تقاضای اجتماعی رقابتی‌تر (مصرف‌گرایی) و عرضه کالاهای بادوام سرمایه‌داری در سال‌های ۱۹۷۵-۱۹۸۰ بود (لیپتزر، ۲۰۱۳: ۱۲۸-۱۲۹)؛ جسوپ، ۲۰۰۱، و لیپتزر، ۱۹۹۲<sup>a,b</sup>). به عنوان نمونه، گودوین معتقد است که حل طولانی مدت چنین بحران‌هایی فقط زمانی اتفاق می‌افتد که رژیم جدیدی از انباشت ایجاد و با یک روش مکمل، تنظیم و پشتیبانی شود (گودوین، ۲۰۱۲: ۲۲-۲۵).

اوفه معتقد است دولت سرمایه‌داری نو، واجد تناقضات ذاتی است. او مفهوم مورد نظرش از تناقض را چنین شرح می‌دهد: «تناقض، تمایل ذاتی روش خاص تولید برای تخریب بسیاری از پیش‌شرط‌هایی که بقایش به آن وابسته است. به عبارت، ضرورتی غیرممکن می‌شود یا آنکه غیرممکنی ضروری می‌شود.» (اوفه، ۱۹۸۴: ۱۳۱). لذ وی معتقد است،

21- Aglietta, Michel

«تنها زمانی می‌توان از «دولت سرمایه‌داری» سخن گفت که موفق شویم اثبات کنیم که سیستم‌های نهادهای سیاسی، گزینش‌گر اقداماتی مطابق با منافع «انباشت سرمایه» طبقه خاص باشند» (اوفه، ۱۹۷۴: ۳۵). «دولت با دخالت در امور اقتصادی موجب می‌شود، به خاطر انجام اصل حفظ، اصل طرد را نقض نماید. بنابراین پویای اولیه تضادهای دولت رفاهی را باید در دو اصل حفظ و طرد جستجو نمود» (اوفه، ۱۹۷۵: ۴۹).

از نظر کاستلز، دولت برای تامین امنیت اقتصادی جامعه، نیازمند به مداخله در حل تناقض ساختاری نظام اقتصاد سرمایه‌داری است. «تامین ابزارهای ضروری مصرف در جوامع سرمایه‌داری پیشرفته، فرایندی متناقض است و دولت روزبه‌روز مداخله بیشتری در این زمینه انجام می‌دهد» (کاستلز، ۱۹۷۷: ۴۴۵). کاستلز به این نتیجه می‌رسد که «تناقض بین انباشت سرمایه و بازتولید نیروی کار، منجر به بحران مالی دولت می‌شود. و این مسئله ویژگی ذاتی نظام سرمایه‌داری است. با مفهوم‌سازی دولت و مداخله دولت در امور اقتصادی، برای حل تناقضات ساختاری نظام سرمایه‌داری، دچار ناکارآمدی شده و در نتیجه به تنش‌های سیاسی و جنبش‌های اجتماعی نظیر اعتصابات کارگری و غیره دامن می‌زند» (کاستلز، ۱۹۸۰: ۲۳۹). از نظر کاستلز، ناامنی اقتصادی در نظام سرمایه‌داری امری اجتناب‌ناپذیر است و لذا مداخله دولت برای تنظیم تناقضات ساختاری نظام اجتماعی کل، به بروز بحران مالی دولت منجر می‌شود. «مداخله دولت در حفظ خدمات عمومی ضروری ولی فاقد سود، به قیمت بدهی فزاینده و تورمی دولت، تمام می‌شود؛ زیرا تامین مالی هزینه‌های عمومی ضروری نمی‌تواند از طریق تحمیل بر سرمایه یا افزایش مالیات باشد. کشمکش‌های اجتماعی و مخالفت‌های سیاسی محدوده تقویت قدرت دولت به قیمت ضرر به حقوق بگیران را تعیین می‌نمایند» (کاستلز، ۱۹۷۸: ۱۷۶).

پولانتزاس معتقد است که مداخله دولت در اقتصاد جامعه، تناقضات جدیدی را در درون نظام به وجود می‌آورد. دولت در این مداخله، هزینه‌های فزاینده بازتولید نیروی کار را می‌پردازد؛ درحالی‌که سرمایه خصوصی، سود بیشتری را از نیروی کار به دست می‌آورد. نتیجه این کار، بروز بحران مالی در دولت است (کاستلز، ۱۹۷۷: ۲۲۹). روبری و پیاسنا (۲۰۱۷) معتقدند که تنظیم مقررات دولت در افزایش بهره‌وری اقتصادی در سطح کلان و خرد اقتصاد جامعه، مؤثر است و از طریق آموزش و سرمایه‌گذاری، به بهره‌وری سرمایه و اقتصاد جامعه کمک خواهد کرد و برای حمایت اجتماعی مفید خواهد بود.

حسینی گلی و ساعی بر اساس دیدگاه داگلاس نورث درباره ایران چنین استدلال دارند که «مهمترین و محوری‌ترین علت ناکامی ایران در عرصه خودروسازی، وجود نظم دسترسی محدود در سیاست و اقتصاد است و علل دیگر مثل نبود بخش خصوصی، نبود رقابت، عدم سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه و فقدان سرمایه‌گذاری‌های مشترک و مناسبات تیره و متشنج با قدرت‌های بزرگ صنعتی تا حدود زیادی نتیجه وجود نظم با دسترسی محدود است» (حسینی گلی و ساعی، ۱۳۹۶: ۲۴).

### تجویز جامعه‌شناسی اقتصادی بهره‌وری اقتصادی

اوکانر (۱۹۷۳) در کتاب «بحران مالی دولت»<sup>۲۳</sup> معتقد است که «وظیفه اصلی دولت، حمایت از انباشت سرمایه و توسعه اقتصادی است. بحران مالی دولت ناشی از کارکرد غالباً متناقض است. کارکرد اول، کمک به انباشت سرمایه و

22. Castells

23 - The Fiscal Crisis of the State

دومی، مشروعیت بخشی به روابط اجتماعی‌اش است (قوق، ۲۰۰۰: ۶۵). راه‌حل اوکانر برای بحران مالی دولت توسعه «مجمع‌های صنعتی-اجتماعی»<sup>۲۴</sup> خواهد بود (قوق، ۲۰۰۰: ۶۹). ورودی‌های فیزیکی نظیر، آزادراه‌ها، نوسازی، توسعه بنادر و افزایش هزینه حمل و نقل موجب افزایش بهره‌وری نیروی کار می‌شود. در واقع این نوع ورودی‌های فیزیکی بخشی از هزینه سرمایه اجتماعی- فیزیکی است. افزایش تولید سرمایه خصوصی، افزایش بر مالیات بر ارزش افزوده برای مصرف‌کنندگان است که برای استمرار فعالیت‌های اقتصادی و افزایش بهره‌وری اقتصادی صنایع مهم هستند» (اوکانر، ۲۰۰۱: ۱۰۶). میلر (۱۹۸۶: ۲۴۳ و ۲۴۵) نظریه بحران مالی اوکانر را به خاطر هزینه‌کرد دولت برای سرمایه اجتماعی مولد و غیرمولد به چالش می‌کشد و معتقد است که دولت رفاه‌کینزی، خود ایزاری برای بهره‌کشی نیروی کار به نفع سرمایه بوده است.

«کارکرد دولت در شرایط تناقضات ساختاری اقتصاد و بازار برای حفظ سیستم و ساختار جامعه و نظام اجتماعی، حداقل به چهار شیوه مختلف ایفای نقش می‌شود. نخست اینکه، این مداخله برای بازتولید نیروی کار مورد نیاز بخش‌های مختلف سرمایه، بسیار ضروری و مهم است. دوم، این کارکرد و مداخله دولت با فرونشاندن خشم طبقات پایین از طریق کمک اقتصادی و عدم مداخله در روابط سیاسی، به تنظیم منازعه طبقاتی می‌پردازد. سوم، مداخله دولت در این زمینه سبب افزایش تقاضا در اقتصاد می‌شود، هم به صورت مستقیم (برای مثال به واسطه خرید دولت از بخش خصوصی) و هم به صورت غیرمستقیم (به واسطه اثر افزایشی). بنابراین دولت با این عمل خود، با بحران‌های اقتصادی مصرف‌کم/ تولید زیاد مبارزه می‌کند. چهارم، دولت با سرمایه‌گذاری در حوزه‌های فاقد قابلیت سود، مانع از کاهش نرخ سود در بخش خصوصی می‌شود» (سوندرز، ۱۳۹۴: ۲۶۶-۲۶۷).

در جمع‌بندی دیدگاه‌های اقتصاددانان و جامعه‌شناسان نکاتی چند به شرح ذیل قابل توجه است. نکته اول اینکه تبیین واحدی بین اقتصاددانان و حتی بین جامعه‌شناسان در خصوص نوسانات و روند بهره‌وری سرمایه وجود ندارد. اما نکات مشابهی تبیینی بین دو گروه اقتصاددانان و جامعه‌شناسان به صورت درون‌گروهی و بین‌گروهی وجود دارد. در درون گروه اقتصاددانان سیاست‌های مقررات‌زدایی دولت برای افزایش بهره‌وری سرمایه صنایع ضروری و مفید است. همچنین در درون گروه جامعه‌شناسان مقررات‌گرایی و سیاست‌های تنظیم مقررات اقتصادی دولت در خصوص بهره‌وری صنایع و حتی با هدف کمک به صنایع برای افزایش بهره‌وری مفید است. با وجود دو نگاه متفاوت برای سیاست‌های مقررات‌زدایی در بین اقتصاددانان متاخر و مقررات‌گرایی در بین جامعه‌شناسان اقتصادی مکتب تنظیم مقررات پاریسی، اتصال برخی از دیدگاه‌های جامعه‌شناسان و اقتصاددانان در خصوص افزایش بهره‌وری اقتصادی و توسعه صنایع کشور از طریق سرمایه‌گذاری و حمایت دولت با هدف کمک به صنایع اقتصادی ضروری است. اما اینکه تجویز علمی حمایت اقتصادی دولت در چه نوع سرمایه‌گذاری؟ با چه هدفی؟ و در کدام شرایط اقتصادی جامعه؟ اتفاق نظر وجود ندارد. در مجموع از نتایج تبیینی برخی اقتصاددانان و جامعه‌شناسان می‌توان اینگونه استنباط کرد که سیاست‌های مقررات‌زدایی و مقررات‌گرایی (قوانین سخت‌گیرانه) ذاتاً نه مفیدند و نه مضر. اما در شرایط نامنی اقتصادی (تورم، رکود یا رکود تورمی) اجرای مقررات‌زدایی اقتصادی دولت در کوتاه‌مدت منجر به افزایش بهره‌وری اقتصادی و سرمایه‌گذاری صنایع کشور می‌شود اما در بلندمدت نامنی و بی‌ثباتی اقتصادی جامعه را به همراه خواهد داشت. این نوع مسئله نامنی اقتصادی در نتیجه مقررات‌زدایی دولت و مداخله دولت در امور اقتصادی در بین جوامع کمتر توسعه‌یافته نظیر ایران شدیدتر است. لذا جامعه‌شناسان اقتصادی مکتب ساختارگرایی نظیر آلتوسر، اوفه، میلی‌باند، اوکانر و کاستلز و

بعدها توسط مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پارسی نظیر؛ آگلیتا<sup>۲۵</sup> (۱۹۷۹) بواپر (۲۰۰۰، ۲۰۰۷)، جسوپ (۱۹۹۵)، ۱۹۹۶، ۲۰۰۱؛ لیپتز (۱۹۹۸، ۲۰۰۰، ۲۰۱۳)، معتقدند: ناامنی اقتصادی ساختاری در تناقضات ذاتی نظام سرمایه‌داری ریشه دارد. و تناقضات ساختاری در نظام سرمایه‌داری، منبعث از ویژگی‌های دائمی رابطه سرمایه هستند. معمولاً این تناقضات در تقابل بین عوامل تولید، نهادها و نظام‌های مختلف به‌عنوان حاملان اصلی جنبه‌های تناقض تبیین می‌شوند. این نوع تناقضات ساختاری موجب ناامنی اقتصادی و بی‌ثباتی جامعه می‌شود. لذا اگر سرمایه‌گذاری دولت و سیاست‌های مداخله‌گرانه دولت در امور اقتصادی صنایع به سمت فناوری سبز و پاک حرکت کند در تعامل و توسعه تکاملی بین جامعه و صنایع مفید خواهد و گرنه سیاست‌های تولید انبوه و مصرف‌گرایی مفرط در جامعه منجر به تخریب الگوهای زیست‌محیطی خواهد شد و برای نظم و امنیت اقتصادی جامعه هم خسارات جبران‌ناپذیری خواهد زد.

در رویکرد همگرایی بین اقتصاددانان و جامعه‌شناسان اقتصادی در تجویز توسعه اقتصادی صنایع و تامین امنیت و ثبات اقتصادی جامعه توسط دولت، راهبرد هم‌تکاملی قابل توجه است. به عنوان مثال، راهبرد اقتصادی رودریگز و چایلد<sup>۲۶</sup> (۲۰۰۳) و دیلمان و ساچ<sup>۲۷</sup> (۲۰۰۸) از اقتصاددانان متأخر، مشابه با مفهوم «ترفیغ انطباقی» جامعه‌شناسی اقتصادی پارسونز در تبیین رشد پایدار بهره‌وری اقتصادی و سرمایه‌گذاری جامعه، از مفهومی تحلیلی ترکیبی «تکامل هم‌مفزا»<sup>۲۸</sup> استفاده می‌کنند. آنها معتقدند که برای تأمین سرمایه‌گذاری و بهره‌وری صنایع باید بین راهبردهای صنایع و سیاست‌های اقتصادی دولت، تکامل هم‌مفزا و هم‌تکاملی صورت پذیرد. در غیر این‌صورت ناامنی و بی‌ثباتی اقتصادی در سطح کلان و رکود یا کاهش بهره‌وری اقتصادی و سرمایه‌داری در سطح خرد و بنگاه‌های اقتصادی، تورم و نرخ بی‌رویه کالاها و خدمات اقتصادی، گریبانگیر جامعه خواهد شد. بنابراین در رابطه بین نظم اجتماعی جامعه و بهره‌وری سرمایه‌داری صنایع، و رابطه امنیت و توسعه اقتصادی در جامعه‌شناسی اقتصادی اینگونه تبیین می‌شود که ایجاد توسعه اقتصادی (تأمین امنیت سرمایه و افزایش بهره‌وری سرمایه) صنایع از یک سو و تامین امنیت و رفاه اقتصادی جامعه (امنیت اقتصادی) هر دو برای دولت هزینه دارد و اگر دولت نتواند تعادلی بین این دو برقرار کند، با بحران مالی و ناامنی اقتصادی و سیاسی مواجه می‌شود. بنابراین تجویز جامعه‌شناسی اقتصادی برای تأمین امنیت اقتصادی و رفاه جامعه و افزایش بهره‌وری سرمایه‌داری صنایع به طور هم‌زمان، راهبرد و سیاست‌های هم‌تکاملی دولت در امور اقتصادی برای جامعه و صنایع ضروری و مفید است.

از نظر آلتوسر، دولت از طریق قوانین و حقوق و شناسه‌گذاری حقوقی، از منافع صاحبان اموال و سرمایه‌گذاران حمایت و حفاظت می‌کند (بونامانو<sup>۲۹</sup>، ۲۰۱۴: ۱۶). بنابراین امنیت سرمایه‌گذاری یعنی حفاظت از منافع صاحبان اموال و کارخانه و امنیت شغلی یعنی حفاظت از حقوق و دستمزد کارگران، در حیطه قدرت قانونی دولت است و دولت از طریق قوانین و مقررات حقوقی کار، در بهره‌وری سرمایه‌داری صنایع نقش مثبتی ایفا می‌کند.

حتی پارسونز در مقام یک جامعه‌شناس اقتصادی از منظر ساختارگرایی - کارکردی معتقد است که ناامنی و بحران اقتصادی جامعه در وضعیت تناقض ساختاری و کارکردی نظام سرمایه‌داری نهفته است. «نظام سرمایه‌داری پویا نیست، بلکه به‌طور ذاتی متناقض است» (سوندرز<sup>۳۰</sup>، ۱۳۹۴: ۲۶۰). پارسونز در جامعه‌شناسی اقتصادی برای حل بحران‌های

25. Aglietta

26. Rodrigues, & Child

27. Dieleman, & Sachs

28. Co-evolution

29. Buonamano

30. Saunders

اقتصادی، تأمین امنیت سرمایه را در نظام سیاسی تحلیل می‌کند. وی معتقد است: «سیاست ضامن «امنیت سرمایه» برای بازار است تا در راه تولید، سرمایه‌گذاری و انباشت سرمایه محقق شود. نهادهای سیاسی پایه نظام پولی و اعتباری را حفظ می‌کنند و با کم یا زیاد کردن حجم نقدینگی، حافظ ارزش واحد پولی هستند» (روشه، ۱۳۷۶: ۱۳۷). بنابراین بهره‌وری سرمایه پایدار تابع امنیت سرمایه‌گذاری است که باید توسط نظام سیاسی در جامعه تأمین شود.

راهبرد ارتقای بهره‌وری اقتصادی پارسونز به تاسی از اسملسر برای جوامع پیچیده، تمایزپذیری ساختاری یا انفکاک ساختاری به همراه تطبیق‌پذیری و هماهنگ‌سازی بیشتر در یک جامعه نوسازی شده (سو، ۱۳۹۳: ۳۴)، همان «ترفیع انطباقی» برای تکامل نهادهای مختلف جامعه (زاهدی، ۱۳۹۳: ۷۱)، است. مفهوم جامعه‌شناسانه ترفیع انطباقی پارسونز دارای کارکردی مشابه مفهوم اقتصادی «تکامل همفزا»<sup>۳۱</sup> اقتصاددانانی نظیر دیلمان و ساچ<sup>۳۲</sup> (۲۰۰۸) دارد. آنها معتقدند که برای تأمین امنیت سرمایه‌گذاری و ارتقای بهره‌وری سرمایه صنایع باید بین راهبردهای صنایع و سیاست‌های اقتصادی دولت، تکامل همفزا و هم‌تکاملی صورت گیرد.

راهبردهای اقتصادی و سیاسی هم‌تکاملی یا تکامل همفزا بین نهادهای اجتماعی و اقتصادی از طریق سیاست‌ها و خط‌مشی اقتصادی از سوی دولتمردان در جوامع پیشرفته و در حال توسعه در دهه اخیر به کار گرفته شده که در میان علوم اقتصادی و اجتماعی پررنگ است. نتایج تحقیقات دانشمندان در این عرصه نظیر؛ سیاست‌های اقتصادی تکامل همفزا بین پول فیات و سیاست‌های کنترل اقتصاد کلان جامعه به منظور حمایت از اهداف مالی دولت در شرایط بحران‌های اقتصادی جامعه در آمریکا (هوور<sup>۳۳</sup>، ۲۰۲۳)، تکامل همفزی بین صنایع اقتصادی و محیط زیست از طریق نوآوری فناورانه در چین (کی‌رونگ و دیگران<sup>۳۴</sup>، ۲۰۲۳) انواع هم‌تکاملی‌های نمادین<sup>۳۵</sup> در بازارهای مالی به عنوان چارچوبی برای تصمیمات اقتصادی-سیاسی (دینگا و دیگران<sup>۳۶</sup>، ۲۰۲۳)، هم‌تکاملی فعالیت‌های اقتصادی گوناگون و تاب‌آوری اقتصادی فضایی‌جانمایی‌شده در نهادهای غیررسمی اقتصادهای در حال توسعه در هند (ماندل<sup>۳۷</sup>، ۲۰۲۳)، از منظر اجتماعی و اقتصادی با وجود شرایط بحران‌های اقتصادی جهان در دهه اخیر دارای نتایج مثبتی برای جوامع گوناگون داشته است. به عنوان نمونه، پینلی و نارولا<sup>۳۸</sup> (۲۰۲۳)، در خصوص مسائل سیاست صنعتی در برزیل و مکزیک، پیرامون راهبرد هم‌تکاملی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ساختار اقتصادی و ساختارهای صادراتی در دو اقتصاد بزرگ آمریکای لاتین، برزیل و مکزیک، طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۵ مورد مطالعه قرار دادند و متوجه شدند که هر دو در ابتدا راهبردهای توسعه مشابهی را در دوران جایگزینی واردات دنبال کردند. در دوران آزادسازی، آنها استراتژی‌های متفاوتی را برای حفظ رقابت‌پذیری بازیگران داخلی دنبال کردند که نقشی اساسی در سیاست‌های صنعتی بازی کرده بود و برای تغییر ساختار اقتصادی در جهت صنایع مورد نظر در هر دو کشور حیاتی بود. نتایج یافته‌ها، بینش جالبی برای سیاست صنعتی و بهره‌وری اقتصادی در قرن بیست و یکم برای کشورهای در حال توسعه ارائه می‌دهد.

31. Co-evolution

32. Dieleman, & Sachs

33 - Hoover, Kevin D.,

34 - Qirong, Wang; Xu Jingrong; Zhang Yang

35 - Co-Evolution of Symbolic Species

36 - Dinga, Emil; Camelia Oprean- Stan; Cristina Roxana Tănăsescu; Vasile Brătian; Gabriela-Mariana Ionescu

37 - Mondal, Rima

38 - Pineli, André; Narula, Rajneesh

به طور کلی بینش‌های جدید جامعه‌شناسی اقتصادی در رابطه توامان تامین امنیت اقتصادی و افزایش بهره‌وری اقتصادی در جوامع در حال توسعه‌ای نظیر ایران، اینگونه استنباط می‌گردد که ایجاد توسعه و تأمین امنیت سرمایه و توسعه بازار کار هر دو برای دولت هزینه دارد و اگر دولت نتواند تعادلی بین این دو برقرار کند، با بحران مالی و ناامنی اقتصادی و سیاسی مواجه می‌شود. بنابراین برای تأمین همزمان تامین امنیت و بهره‌وری اقتصادی به‌ویژه در شرایط بحران‌ها و ناامنی اقتصادی جامعه، سیاست‌های اقتصادی هم‌افزا و هم‌تکاملی دولت در نهادهای مشترک سیاسی-اقتصادی، برای مقابله با ناامنی و بحران‌های اقتصادی و بازار مالی، تنظیم مقررات اقتصادی و مالی مناسب در محیط‌ها و فعالیت‌های اقتصادی متفاوت و متنوع، ضرورت می‌یابد.

## روش پژوهش

روش تحقیق، ترکیبی متوالی از نوع طولی بوده و از دو فاز پژوهشی {۱- کمی (سری زمانی)، ۲- کمی (پیمایشی و پرسشنامه)} استفاده شد. روش نمونه‌گیری ترکیبی از نوع متوالی است. این روش به معنای افزایش حجم نمونه تا رسیدن به کفایت داده‌ها مدنظر است. در طرح نمونه‌گیری متوالی، نتایج یک مطالعه به طور مستقیم با مطالعه بعدی مرتبط است. برای مثال، یافته‌های نمونه‌گیری کمی می‌تواند معیاری برای تصمیم‌گیری در مورد جامعه خاص انتخاب شده برای نمونه‌گیری کیفی ارائه دهد (دلاور و کوشکی، ۱۳۹۴: ۱۶۳-۱۶۴). لذا نمونه‌گیری‌های انتخاب شده کیفی (نمونه‌گیری هدفمند و تخصصی) در ادامه تبیین متغیرهای نمونه‌های کمی از نوع سری زمانی هستند. بدین معنا، افراد منتخب نمونه کیفی دارای دانش و تخصص‌های مرتبط به متغیرهای کمی سری زمانی بهره‌وری نیروی کار، سرمایه هستند.

## جدول ۲. روایی و پایایی ابزارهای تحقیق

روش‌های تحقیق	فازهای تحقیق	ابزارها	روایی و پایایی ابزار
کمی از نوع آماری	فاز یک	سری زمانی	داده‌های معتبر مؤسسه
کمی از نوع پیمایشی	فاز دو	پرسشنامه	آلفای کرونباخ

در رویکردهای ترکیبی طولی، داده‌های تحقیق (تعداد تکرار در دوره‌های زمانی) به طور هماهنگ و در تطابق با داده‌های کمی در طول زمان (ابتدا، گذشته و یا هر نقاط زمانی) برای توصیف، تبیین و یا کشف ارتباط بین متغیرها تکرار می‌شوند (ویکی و همکاران، ۲۰۱۴: ۳-۵).

مورس (۲۰۰۳) طرح‌های ترکیبی هم‌زمان و متوالی را بر اساس منطق استدلال - و نه رهیافت پژوهشی - به دو دسته قیاسی و استقرایی تقسیم‌بندی و ارائه کرده است. ونس و همکاران (۲۰۱۱) معتقدند که در تحقیقات طولی، داده‌هایی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند که حداقل سه بار در طول زمان تکرار شوند. مورس (۲۰۰۳) معتقد است یکی از روش‌های ترکیبی متوالی از نوع تکاملی، این است که یکی از روش‌های کمی یا کیفی به عنوان پایه و دیگری به صورت مکمل، انجام و نتایج داده‌های آن دو روش ترکیب شوند.

لذا در تحقیق حاضر طرح ترکیبی متوالی تکاملی در سه فاز بدین صورت است که ابتدا روش کمی، یعنی روش پانل کمی با استفاده از داده‌های معتبر سازمانی (به عنوان روش مسلط و پایه) با سپس روش توصیفی با اخذ نظر خبرگان سازمانی یعنی با ابزار پرسشنامه (به عنوان روش مکمل) به طور متوالی اجرا و به کار گرفته می‌شوند. بنابراین در این روش، ابتدا با رهیافت پژوهش کمی نوع سری زمانی به عنوان روش مسلط و پایه و سپس با روش توصیفی پیمایشی از نوع پرسشنامه و اخذ طرز تلقی صاحب‌نظران سازمانی به عنوان روش مکمل اجرا می‌شوند و در نهایت نتایج دو روش فوق ترکیب می‌شوند.

**فاز اول) روش کمی سری زمانی:** طرح‌های طولی انواع زیادی دارند. با این همه مضمون مشترک همه آن‌ها، سنجش تغییر در طول زمان و انجام این عمل با گردآوری داده‌های مربوط به حداقل دو مقطع زمانی است (دواس، ۱۳۹۶: ۱۵۵-۱۵۶). به همین خاطر، طرح طولی کمی در تحقیق حاضر از نوع روندپژوهی یا سری زمانی داده‌های معتبر و یا تولید شده توسط مؤسسات پژوهشی معتبر مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. برای بهره‌وری نیروی کار از داده‌های گروه صنعتی ایران خودرو مربوط به بهره‌وری نیروی کار و بهره‌وری سرمایه از سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۹ استفاده گردید.

جدول ۳. روش تحقیق کمی طولی (سری زمانی)

روش تحقیق	متغیر اصلی	تعریف عملیاتی متغیرها	جامعه آماری	واحد و سطح تحلیل	واحد مشاهده	حجم نمونه گیری	روایی ابزار داده‌ها	روش نمونه گیری
کمی طولی	بهره‌وری نیروی کار	نسبت تولید به نیروی کار شاغل	۳۲ سال	میانی (شرکت)	سال	تمام شمار	مرجع (گروه صنعتی ایران خودرو)	استفاده از داده‌های ثانویه و بدون نیاز به نمونه‌گیری

**فاز دوم) روش کمی طولی پیمایش:** جامعه نمونه مورد مطالعه از سنین ۲۶ تا ۳۰ سال به تعداد ۱۳۶ نفر دارای سابقه خدمت بالای ۲۶ سال<sup>۳۹</sup> به عنوان نمونه هدف انتخاب شده است. بر اساس جدول مورگان (جدول مورگان توسط کریسی و مورگان به ازای مقادیر مختلف از اندازه‌های جامعه با استفاده از فرمول کوکران نمونه برآورد شده است)، به ازای ۱۳۶ نفر جامعه آماری تعداد ۱۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب گردیده که به علت تعداد کم جامعه آماری به صورت تمام شمار مورد مطالعه قرار گرفتند.

جدول ۴. روش تحقیق کمی پیمایشی (داده‌های پرسشنامه)

روش تحقیق	ابزار گردآوری	مشارکت کنندگان	جامعه نمونه	حجم نمونه	واحد و سطح تحلیل	واحد مشاهده	نحوه انتخاب مشارکت کنندگان	روایی صوری و محتوایی	روایی ابزار	روش تجزیه و تحلیل
کمی طولی	پرسشنامه	طرز تلقی مدیران و کارشناسان ایران خودرو	۱۳۶	تمام شمار	خرد (فرد)	نفر	سابقه خدمت حداقل ۲۵ سال	جلسات خبرگی در چند مرحله	آلفای کرونباخ بالای ۰/۹۰	آماره‌های توصیفی

**سنجش بهره‌وری سرمایه:** «برای اندازه‌گیری بهره‌وری سرمایه در یک فعالیت اقتصادی، از نسبت شاخص ارزش افزوده (یا ارزش شاخص ستانده) به شاخص موجودی سرمایه در آن فعالیت استفاده می‌شود. معمولاً در محاسبه این شاخص ابتدا ارزش افزوده (یا ارزش ستانده) و ارزش موجودی سرمایه، از قیمت‌های جاری به قیمت‌های ثابت تبدیل شده و سپس شاخص بهره‌وری سرمایه محاسبه می‌شود» (سازمان ملی بهره‌وری ایران، ۱۳۹۷: ۱۰). «برای اندازه‌گیری بهره‌وری سرمایه در یک بخش از اقتصاد، از نسبت ارزش افزوده به موجودی سرمایه در آن بخش استفاده می‌شود. معمولاً در محاسبه این شاخص ابتدا ارزش افزوده و ارزش

<sup>۳۹</sup> - گفتنی است در مواردی از سابقه خدمت بالای ۳۰ سال هم به عنوان نمونه تحقیق مورد استفاده قرار گرفت.

موجودی سرمایه ثابت، از قیمت‌های جاری به قیمت‌های ثابت سال پایه تبدیل و سپس از تقسیم ارزش افزوده بر موجودی سرمایه، بهره‌وری سرمایه به قیمت ثابت حاصل می‌شود» (بانک مرکزی ج.ا.ا، ۱۳۹۷: ۹).

**روش تحلیل داده‌ها:** در روش تحلیل و ترکیب داده‌ها و اطلاعات، از طرح «تبیین تعیقی» برای ترکیب نتایج داده‌های توصیفی برای بسط تبیین روابط کمی متغیرهای تحقیق به کار گرفته شد. «در این الگو محقق دستاوردهای کمی خاصی را شناسایی می‌کند که همانند تفاوت‌های آماری میان گروه‌ها که در بالاترین مرحله رتبه‌بندی شده‌اند و یا نتایج پیش‌بینی نیازمند توصیف و تبیین اضافی است» (دلاور و کوشکی، ۱۳۹۴: ۱۳۲). کراسول و کلارک (۲۰۰۳) معتقدند که الگوی «تبیین تعیقی» در مواقعی که پژوهشگر برای توصیف و تبیین بسط نتایج کمی نیاز به داده‌ی توصیفی داشته باشد، به کار گرفته می‌شود.

### تحلیل یافته‌ها

نتایج یافته‌های پژوهش در سه فاز (۱- فاز اول روش کمی سری زمانی، ۲- فاز دوم روش کمی پیمایش) منتج از روش ترکیبی به شرح زیر است.

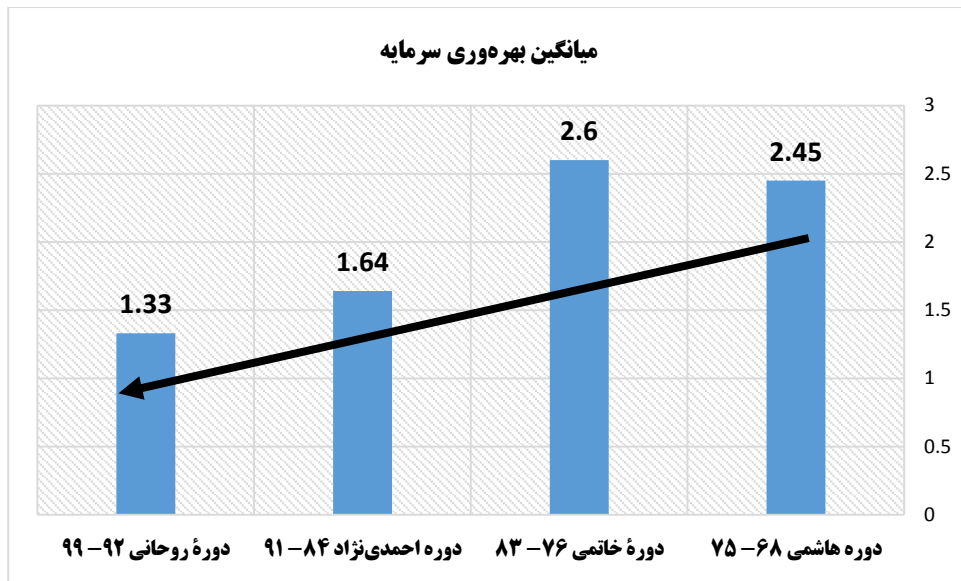
### الف- تحلیل یافته‌های فاز اول روش کمی سری زمانی

#### وضعیت روند بهره‌وری سرمایه:

میزان بهره‌وری سرمایه که از نسبت تولید به دارایی ثابت (غیر جاری) و پس از انجام تورم‌زدایی (حقیقی) در ایران خودرو از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۹ به دست آمده، به شرح زیر ارائه شده است. میزان بهره‌وری سرمایه در دوره ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی از ۲،۱۵ شروع و به ۴،۳ در سال ۱۳۶۹ رشد داشته و این روند تا سال ۱۳۷۴ به عدد ۱،۱۶ اُفت داشته است. به طور میانگین بهره‌وری سرمایه ایران خودرو در دوره ریاست جمهوری هاشمی به ازای هر سال میانگین ۲،۴۵ درصد رشد بهره‌وری داشته است. بهره‌وری سرمایه ایران خودرو در دوره ریاست جمهوری خاتمی، از سال ۱۳۷۶ با میانگین ۲،۳۹ درصد شروع و به عدد ۳،۳۲ در سال ۱۳۷۷ رشد صعودی داشت. روند بهره‌وری سرمایه در دوره خاتمی تا سال ۱۳۸۳ به ۲،۴۵ درصد اُفت پیدا کرده است. گفتنی است میانگین بهره‌وری سرمایه ایران خودرو در دولت خاتمی به ازای هر سال به میزان ۲،۶۰ درصد رشد داشته است. روند بهره‌وری سرمایه ایران خودرو در دوره ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد از سال ۱۳۸۴ با میانگین ۱،۸۷ درصد در سال ۱۳۹۱ نزول کرده است. همچنین میزان بهره‌وری سرمایه ایران خودرو در دوره ریاست جمهوری روحانی از مقدار ۱،۳۴ در سال ۱۳۹۲ شروع و به عدد ۰،۹۸ در سال ۱۳۹۹ نزول کرده است.

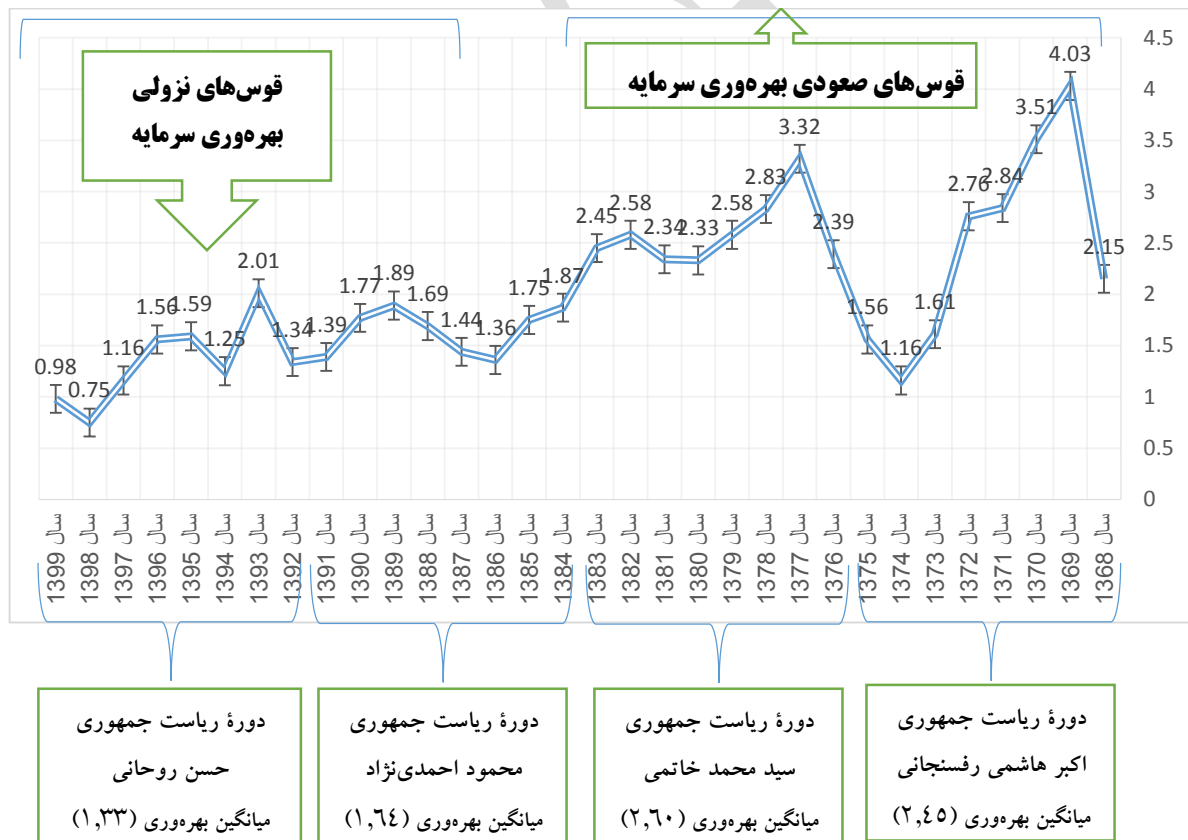
میانگین بهره‌وری سرمایه ایران خودرو در دوره ریاست جمهوری هشت ساله هاشمی (۱۳۶۸-۱۳۷۵) به ازای هر سال ۲،۴۵ درصد و در دوره ریاست جمهوری هشت ساله خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۳) به ازای هر سال ۲،۶۰ درصد رشد داشته است. اما این روند در دوره ریاست جمهوری هشت ساله احمدی‌نژاد (۱۳۸۴-۱۳۹۱) به ازای هر سال ۱،۶۴ درصد و در دوره ریاست جمهوری هشت ساله روحانی (۱۳۹۲-۱۳۹۹) به ازای هر سال ۱،۳۳ درصد رشد داشته است. به صورت کلی، نمودار زیر روند تغییرات بهره‌وری سرمایه را در طول روسای جمهوری نشان می‌دهد.





نمودار ۱. روند نزولی میانگین بهره‌وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو در طول دوره رؤسای جمهوری

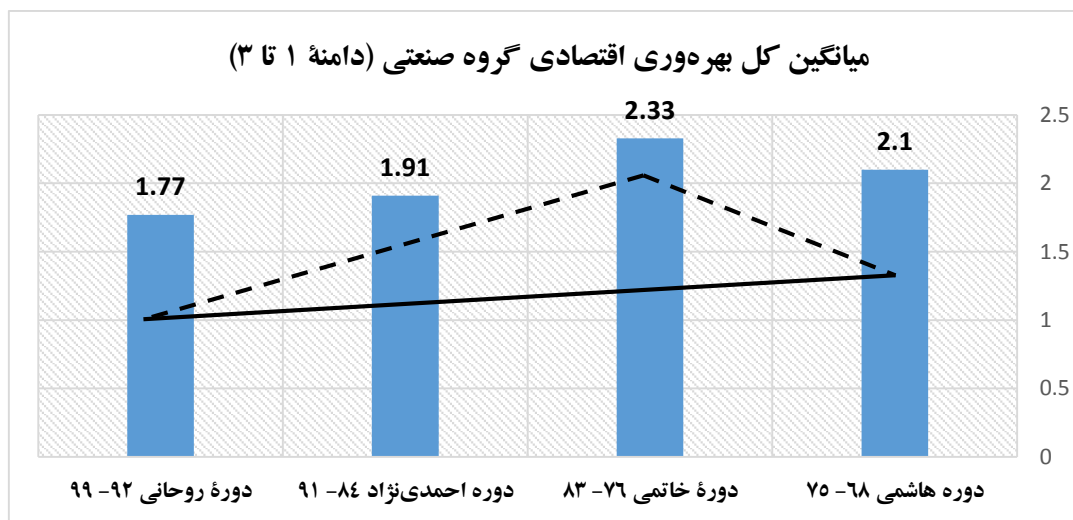
به طور کلی در چرخه اقتصادی بهره‌وری سرمایه ایران خودرو طی دوره‌های ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی (۱۳۶۸-۱۳۸۳) با «قوس صعودی» و دوره‌های ریاست جمهوری احمدی‌نژاد و روحانی (۱۳۸۴-۱۳۹۹) با «قوس نزولی» مواجه‌ایم.



نمودار ۲. روند طولی بهره‌وری سرمایه‌ی گروه صنعتی ایران خودرو در طول دولت‌های چهار ریاست جمهوری

### ب- تحلیل یافته‌های فاز دوم روش کمی پیمایش

وضعیت متغیرهای بهره‌وری اقتصادی گروه صنعتی ایران خودرو در چهار دوره ریاست جمهوری ایران در جدول زیر از منظر مدیران و کارشناسان این شرکت، حاکی از وضعیت کاهشی است. این وضعیت به شکل قوسی نزولی ( ) در جدول زیر نمایان شده است. نمودار زیر حاکی از روند کاهشی بهره‌وری اقتصادی گروه صنعتی ایران خودرو از دوره خاتمی تا دوره روحانی بوده و اوج بهره‌وری سرمایه‌ی شرکت در دوره خاتمی و پایین‌ترین میزان بهره‌وری در دوره آقای روحانی است.



### نمودار ۳. روند کاهشی بهره‌وری اقتصادی گروه صنعتی

نتایج یافته‌های نظرسنجی تمامی مدیران و کارشناسان بالای ۲۶ سال سابقه خدمت در گروه صنعتی ایران خودرو در جدول زیر نشان می‌دهد که در تمامی متغیرهای بهره‌وری سرمایه‌ی شرکت، روند تغییرات کاهشی به صورت قوسی نزولی ( ) بوده است.

### جدول ۵. وضعیت متغیرهای «بهره‌وری اقتصادی» گروه صنعتی در ادوار مختلف روسای ج.ا.ا.

روند تغییرات	روحانی (۹۲-۹۹)	احمدی نژاد (۸۴-۹۱)	خاتمی (۷۶-۸۳)	هاشمی (۶۸-۷۵)	وضعیت شاخص‌های بهره‌وری اقتصادی در گروه صنعتی در ادوار زمانی روسای ج.ا.ا. (۱۳۶۸-۱۳۹۹)
قوس نزولی	۱,۵۹	۲,۰۲	۲,۶۰	۲,۲۱	سرمایه‌گذاری گروه صنعتی ایران خودرو بر روی تجهیزات و ماشین‌آلات
قوس نزولی	۱,۵۳	۱,۸۸	۲,۴۵	۲,۰۲	توسعه اعتبارات خارجی گروه صنعتی ایران خودرو
قوس نزولی	۱,۷۳	۱,۸۳	۲,۴۱	۱,۹۹	افزایش ارزش افزوده گروه صنعتی ایران خودرو
قوس نزولی	۱,۸۶	۱,۸۵	۲,۱۹	۱,۹۷	افزایش سرمایه اسمی شرکت‌های ایران خودرو در بازار بورس
قوس نزولی	۱,۶۴	۱,۸۱	۲,۲۰	۲,۰۶	تخصیص کارآمد مصارف بودجه گروه صنعتی ایران خودرو
یو شکل	۱,۹۵	۱,۹۱	۱,۸۶	۱,۹۳	کاهش خواب سرمایه در گروه صنعتی ایران خودرو
قوس نزولی	۱,۷۸	۱,۸۸	۲,۳۸	۲,۱۶	ضمانت حقوقی امنیت سرمایه‌گذاری (اشخاص حقیقی، حقوقی) در گروه صنعتی ایران خودرو

حمایت دولت از سرمایه خصوصی گروه صنعتی ایران خودرو	۲,۰۹	۲,۲۶	۱,۸۲	۱,۷۳	قوس نزولی
سهام بازار گروه صنعتی ایران خودرو از تولید و فروش خودرو در بازار داخلی	۲,۵۰	۲,۶۶	۲,۲۲	۲,۰۸	قوس نزولی
میانگین کل بهره‌وری سرمایه	۲,۱۰	۲,۳۳	۱,۹۱	۱,۷۷	قوس نزولی
میانگین					
درصد	% ۷۰	% ۷۸	% ۶۴	% ۵۹	

روند کاهشی بهره‌وری اقتصادی گروه صنعتی ایران خودرو طی سه دهه اخیر در متغیرهای ۱- کاهش سرمایه‌گذاری گروه صنعتی ایران خودرو بر روی تجهیزات و ماشین‌آلات، ۲- کاهش اعتبارات خارجی، ۳- کاهش ارزش افزوده، ۴- کاهش سرمایه‌اسمی شرکتهای گروه صنعتی ایران خودرو در بازار بورس، ۵- کاهش تخصیص کارآمد مصارف بودجه، ۶- کاهش ضمانت حقوقی امنیت سرمایه‌گذاری (اشخاص حقیقی و حقوقی) در گروه صنعتی ایران خودرو، ۷- کاهش حمایت دولت از سرمایه خصوصی گروه صنعتی ایران خودرو، و ۸- کاهش سهم بازار گروه صنعتی ایران خودرو از تولید و فروش خودرو در بازار داخلی، در جدول فوق می‌باشد.

### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این مقاله به تاثیر عوامل موثر در بهره‌وری سرمایه در صنعت خودرو به طور عام و بهره‌وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو به طور خاص مورد بررسی قرار داد. در تحقیق حاضر با توجه به اینکه از روش تلفیقی و ترکیبی، در کنار تحلیل داده‌های سری زمانی از داده‌ها و از روش کمی و کیفی مرسوم علوم اجتماعی استفاده شده است. لذا داده‌های سری زمانی به عنوان بخشی از داده‌های ثانویه با رویکردی جامعه‌شناسی اقتصادی تبیین شده و به لحاظ روشی از داده‌های کمی پیمایشی و داده‌های کیفی مطالعه موردی از منظر مدیران گروه صنعتی ایران خودرو برای بسط تبیین عوامل موثر بر بهره‌وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو بهره‌برداری شده است.

جامعه‌شناسان اقتصادی از جمله مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پارسی متوجه کاهش بهره‌وری (رشد و توسعه) اقتصادی در شرایط بحران‌های اقتصادی از نوع ساختاری شدند. آگلیتا (۱۹۷۹) بنیانگذار مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پارسی و طرفداران وی بویور (۲۰۰۰، ۲۰۰۷)؛ جسوپ (۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۲۰۰۱)؛ لیپتیز (۱۹۹۸، ۲۰۰۰، ۲۰۱۳)، معتقدند، نامنی اقتصادی ساختاری ریشه در تناقضات ذاتی نظام سرمایه‌داری دارد. حتی پارسونز در مقام یک جامعه‌شناس اقتصادی از منظر ساختارگرایی- کارکردی معتقد است که نامنی و بحران اقتصادی ریشه در تناقض ذاتی و ساختاری نظام سرمایه‌داری نهفته است. نظریه‌پردازان مکتب تنظیم مقررات پارسی نظیر رابرت بویور (۱۹۹۰، ۱۹۹۱، ۲۰۰۰، ۲۰۰۲، ۲۰۰۷)؛ باب جسوپ (۱۹۹۰، ۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۲۰۰۶)؛ و آلن لیپتیز (۱۹۸۷، ۱۹۸۸، ۱۹۹۲، ۲۰۱۳) معتقدند که اشکال عمده اقتصاددانان لیبرال و نفولیبیرال این است که آنان با هدف افزایش بهره‌وری اقتصادی بازار، سیاست‌های اقتصادی مقررات‌زدایی را برای دولت‌ها تجویز می‌کنند که عمدتاً پیامدهای نامنی اقتصادی و بحران‌های مالی برای دولت و جامعه خواهد داشت.

دوران پس از جنگ طی سال‌های ۶۸- ۷۲ (برنامه اول توسعه) و اجرای برخی محورهای سیاست اقتصادی تعدیل ساختاری، صنعت خودرو بیشتر مورد توجه قرار گرفت و با افزایش سرمایه‌گذاری و استفاده از ظرفیت‌های خالی در اقتصاد جامعه، روندهای تولید خودرو و بهره‌وری آن با قوس‌های صعودی مواجه شد. پایان گرفتن جنگ و حل بسیاری از مشکلات خودروسازان، افزایش ظرفیت تولید، گسترش سرمایه‌گذاری در صنعت خودروسازی، تصویب قانون خودرو

و قانونمندشدن حمایت از صنعت خودرو را می‌توان به عنوان عوامل اصلی روند صعودی بهره‌وری اقتصادی در صنعت ایران خودرو تعلیل کرد. بهره‌وری گروه صنعتی ایران خودرو طی سال‌های ۶۸-۷۲ روند صعودی و در سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۵، روند نزولی را طی کرد.

تورم افسارگسیخته اقتصاد ایران در سال ۱۳۷۴ با نرخ ۴۹,۴ حاکی از آن است که سیاست‌های اقتصادی ناکارآمدی دولت هاشمی با عنوان سیاست‌های تعدیل ساختاری در شرایط تورمی و ناامنی اقتصادی جامعه، موجب کاهش بهره‌وری اقتصاد ملی به ویژه بهره‌وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو در این دوره شده است.

در سال‌های اجرای سیاست اقتصادی تعدیل ساختاری به دلیل نقدینگی ناسالم و تورم بی سابقه تاریخ اقتصادی ایران و افزایش شدید نرخ ارز، برخی محورهای سیاست تعدیل متوقف شد و به جای آنها برخی از محورهای سیاست تثبیت اقتصادی و سیاست کنترل از سال ۱۳۷۳ به بعد به اجرا درآمد. کنترل قیمت‌ها و نظارت سازمان تعزیرات و سازمان بازرسی و نظارت بر تولید، توزیع و قیمت کالاها و خدمات، کنترل نرخ ارز و بازرگانی خارجی، کنترل نقدینگی و نرخ تورم مورد توجه تصمیم‌گیران اقتصادی از در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۷۵ بود. برخی کارشناسان اقتصادی (مصاحبه‌شوندگان)، علت رکود و کاهش بهره‌وری اقتصادی در این سال‌ها را شرایط کلان اقتصادی تورم و اجرای سیاست‌های کنترلی و تثبیتی می‌دانند. کاهش بهره‌وری گروه صنعتی ایران خودرو در این سال‌ها، تاثیر زیادی از شرایط کلان ناامنی اقتصادی و سیاست‌های ناکارآمد اقتصادی پذیرفته است.

در دوره آقای خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۳) روند بهره‌وری سرمایه در این دوره (از ۳,۳۲ به ۱,۴۹) «خطی نزولی» را طی کرده است. خروج پیکان از خط تولید در دوره آقای خاتمی، تبیین‌کننده کاهش بهره‌وری سرمایه بوده است. شرایط ناامنی اقتصادی جامعه در سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۹ به ترتیب با نرخ‌های تورم ۳۱,۲ درصد (۱۳۹۷)، ۳۷,۲ درصد (۱۳۹۸)، و ۳۶,۴ درصد (۱۳۹۹) موجب زیان‌دهی سال‌های متوالی و به کاهش سرمایه واقعی گروه صنعتی ایران خودرو منجر شده است. به طوری که مسئله ورشکستگی این شرکت طبق ماده ۱۴۱ قانون تجارت (خسارت مالی بالای ۵۰ درصد دارایی) در سال ۱۳۹۹ با حضور دادگستری و کمیسیون مجلس موضوع مطرح و با افزایش سرمایه شرکت پس از ده سال مطابق تورم کشور محاسبه و از ماده ۱۴۱ قانون تجارت خارج شد.

وجوه تکرار کاهش بهره‌وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو در شرایط ناامنی اقتصادی طی چهار دوره رئیس جمهوری، تبیین‌کننده ناامنی اقتصادی از نوع ساختاری در تایید دستگاه‌های نظری نظریه پردازان مکتب تنظیم مقررات پارسی است. این نوع ناامنی اقتصادی ساختاری تابع ناکارآمدی سیاست‌های اقتصادی مقررات‌زدایی دولت با هدف افزایش توسعه اقتصادی به شکل نئولیبرالی است. مقررات‌زدایی شکل نئولیبرالی دولت‌ها (۱۳۶۸-۱۳۹۹) در سیاست‌های متناقض دولت‌ها آشکار است که در اجرای ناقص خصوصی‌سازی ایران خودرو مبتنی بر اصل ۴۴ قانون اساسی اما با تعیین مدیران انتصابی گروه صنعتی ایران خودرو، دو نرخ کردن محصولات خودرو در کارخانه و بازار آزاد و همچنین تلاش برای خروج این شرکت از ورشکستگی طبق ماده ۱۴۱ قانون تجارت در سال ۱۳۹۹ به دلیل شرایط ناامنی اقتصادی (۱۳۹۷ به بعد)، حاکی از ناکارآمدی سیاست‌های خصوصی‌سازی دولت درباره اقتصاد ایران به طور کلی و گروه صنعتی ایران خودرو به طور خاص است.

عمده‌ترین مشکلات کاهش بهره‌وری ایران خودرو به ویژه در حوزه سرمایه در تحلیل سطح کلان اجتماعی مربوط به شکست سیاست اقتصادی خصوصی‌سازی اصل ۴۴ قانون اساسی درباره این شرکت است. به لحاظ رویکرد جامعه‌شناسی

اقتصادی، سیاست تنظیم مقررات اقتصادی دولت‌ها در اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، مقررات‌زدایی بوده است. ترکیب تناقض‌ها در تصمیمات سیاسی- مدیریتی (تعیین مدیران انتصابی)، اقتصادی (قیمت‌های دستوری برای خودروها) و با اهداف گوناگون و بعضاً ترکیب با مسائل سیاسی (بهره‌های سیاسی در روابط بین‌الملل، ...) و حل بحران‌های اجتماعی (حتی جذب و استخدام نیروی کار به ویژه رسمی بودن نیروها، جلوگیری از بیکاری) بوده است. بنابراین اجرای ناقص اصل ۴۴ قانون اساسی دربارهٔ خصوصی‌سازی گروه صنعتی ایران خودرو، این شرکت را به سمت خصولتی یعنی تعیین دستوری قیمت‌های خودروها، تعیین مدیران انتصابی و ... این شرکت را در چارچوب سرمایه‌داری انحصاری دولتی ذوب کرد.

یکی از مشکلات دیگر در تحلیل سطح خرد، مربوط به نداشتن سیاست‌های بلندمدت گروه صنعتی ایران خودرو است. درگیر بودن با مسائل حاشیه‌ای روز صنعت خودرو و نوسانات اقتصادی به دلیل سیاسی‌شدن مسائل اقتصادی کشور در شرایط بحرانی و ناامنی اقتصادی موجب شده تا بسیاری از سیاست‌های کلان اقتصادی این گروه صنعتی، به حاشیه برود. بنابراین در حال حاضر مسئله جدی گروه صنعتی ایران خودرو، کاهش جدی بهره‌وری سرمایه است که شیوه‌های جزیره‌ای و بخشی عمل کردن، و یا تکه‌چسبانی‌ها، علاج درد این شرکت نیست. گیر افتادن در مسیر چاله‌های سرمایه‌داری انحصاری دولتی، این شرکت را با مشکلاتی بیشتری مواجه روبه‌رو ساخت که در آینده نزدیک مجبور به اعلام ورشکستگی خواهند شد و یا رقابتی دیگری نظیر سایپا از او پیشروی خواهند کرد.

در واقع شرایط بحران‌های اقتصادی از نوع ساختاری که ذات نظام سرمایه‌داری است برای همه جوامع چه از نوع سرمایه‌داری وابسته، سرمایه‌داری انحصاری، سرمایه‌داری رقابتی، اجتناب‌ناپذیر است. تجربهٔ صنایع خودروسازی بزرگ دنیا نشان داد که شرایط بحران و ناامنی اقتصادی، که شرایط تولید انبوه خودرو کاهش می‌یابد، فرصت بازسازی ساختاری صنایع خودروسازی را از نظام فوردیسم به پسافوردیسم یعنی پیشرفت‌های فناوری سبز که با الگوهای زیست‌محیطی و نیازهای جدید جامعه سازگار است، فراهم می‌کند. به عبارت دیگر، استفاده نکردن از فناوری سبز و ایجاد اصلاحات ساختاری انعطاف‌پذیر در بازار جدید صنعت خودرو - که در آیندهٔ صنایع خودروسازی اجتناب‌ناپذیر است - در شرایط ناامنی و بحران اقتصادی، نوعی فرصت‌سوزی است. زیرا امکان بازسازی ساختاری و تقویت فناوری سبز در آینده برای شرکت هزینه‌ای گران‌تر خواهد داشت.

تبیین تعقیبی جامعه‌شناختی در خصوص نتایج یافته‌های پژوهشی در خصوص روند بهره‌وری سرمایهٔ گروه صنعتی ایران خودرو، بیانگر تکرار نتایج تحلیل و تبیین کاهش بهره‌وری سرمایه به شرح زیر است.

۱- کاهش بهره‌وری سرمایهٔ گروه صنعتی ایران خودرو بازتابی از شرایط ناامنی اقتصادی جامعه و ناکارآمدی سیاست تنظیم مقررات اقتصادی دولت است. این موضوع هم در نتایج یافته‌های سری زمانی مورد تایید قرار گرفته و هم از سوی مدیران و کارشناسان گروه صنعتی ایران خودرو در مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته تاکید شده است. مثال بارز این مسئله، طرح ورشکستگی شرکت ایران خودرو در مادهٔ ۱۴۱ قانون تجارت در سال ۱۳۹۹ و خروج از این مادهٔ قانونی، حکایت از کاهش شدید بهره‌وری سرمایهٔ ایران خودرو می‌باشد.

۲- شکست اصل ۴۴ قانون اساسی دربارهٔ خصوصی‌سازی گروه صنعتی ایران خودرو هم در فضای رسانه‌ای جامعه منعکس شده و هم از منظر مدیران گروه صنعتی ایران خودرو در مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته مورد تایید واقع شده است. همچنین نتایج داده‌های سری زمانی در خصوص کاهش شدید بهره‌وری سرمایه و بهره‌وری انرژی گروه صنعتی

ایران خودرو در بیش از یک دهه اخیر حاکی از شکست اصل ۴۴ قانون اساسی درباره خصوصی سازی گروه صنعتی ایران خودرو است.

۳- وجود اصل تناقض در سیاست های اقتصادی و تنظیم مقررات اقتصادی دولت درباره خصوصی سازی ایران خودرو با تعیین قیمت های دستوری و دو نرخي شدن قیمت محصولات ایران خودرو (تفاوت ۱۰۰ درصدی قیمت کارخانه با بازار آزاد) و ایجاد بازار دلالي، بیانگر ناکارآمدی سیاست های دولت در تنظیم مقررات اقتصادی به طور همزمان و به ضرر امنیت اقتصادی جامعه و ایجاد ناامنی اقتصادی گروه صنعتی ایران خودرو است. این موضوع در فضای رسانه ای جامعه و در هم مصاحبه های عمیق نیمه ساختاریافته منعکس شده است. همچنین کاهش شدید بهره وری سرمایه نیز مؤید تبیین تعقیبی رابطه کاهش ناامنی اقتصادی جامعه و کاهش بهره وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو است. تکرار نتایج یافته های تبیین تعقیبی در داده های سری زمانی، داده های پیمایش و مطالعه موردی (مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با مدیران) و تحلیل محتوای کیفی رسانه ای در خصوص رابطه معنادار کاهش ناامنی اقتصادی جامعه با کاهش بهره وری گروه صنعتی ایران خودرو (به ویژه در کاهش بهره وری سرمایه)، بیانگر پایایی روش ترکیبی متوالی از نوع طولی در این تحقیق است.

۴- مهمترین نتایج یافته های تبیین تعقیبی در خصوص تکرار یافته های روش ترکیبی متوالی در سه فاز صورت گرفته، بیانگر تایید دیدگاه های جامعه شناسان اقتصادی مکتب مارکسیسم ساختارگرایانه و مکتب تنظیم مقررات اقتصادی پارسی (نظیر آگلستا، جسوپ، لیپتزر) در خصوص ناکارآمدی دولت در حل ناامنی اقتصادی جامعه و کاهش بهره وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو است. به صورت نظری و پژوهشی، نتایج یافته ها در خصوص شرایط ناامنی اقتصادی جامعه ایران و کاهش شدید بهره وری سرمایه و بهره وری انرژی گروه صنعتی ایران خودرو، نشان می دهد که جامعه ایران از یک شرایط ناامنی اقتصادی جامعه از نوع ساختاری رنج می برد. این نوع ناامنی اقتصادی ساختاری به معنی تکرار شرایط تورمی افسارگسیخته در سال های ۱۳۷۳-۱۳۷۴، ۱۳۸۶-۱۳۸۷، ۱۳۹۱-۱۳۹۲، ۱۳۹۷-۱۴۰۰ می باشد. این شرایط افزایش نرخ تورمی و کاهش نرخ تولید بیانگر تکرار رکود تورمی اقتصاد ایران و ناامنی اقتصادی جامعه از نوع ساختاری بوده که بر کاهش شدید بهره وری اقتصادی گروه صنعتی ایران خودرو اثرگذار بوده است.

مهمترین علت کاهش همزمان امنیت اقتصادی جامعه و کاهش بهره وری سرمایه گروه صنعتی ایران خودرو در شرایط ناامنی اقتصادی جامعه به صورت ناامنی اقتصادی ساختاری یا تکرار رکود تورمی (حداقل سه بار در سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۷؛ ۱۳۹۲ و ۱۳۹۸) و تعمیق ریشه ای این نوع ناامنی اقتصادی ساختاری، از منظر جامعه شناسان اقتصادی به دلیل ناکارآمدی سیاست های اقتصادی دولت در حل تناقضات ساختاری اقتصاد نظام سرمایه داری (سرمایه داری وابسته و انحصاری) در جامعه اقتصاد ایران است. نمونه های این تناقضات ذاتی در سیاست های مقررات زدایی اقتصادی دولت درباره گروه صنعتی ایران خودرو، مالکیت یک درصدی سهم دولت در ایران خودرو، تعیین مدیران انتصابی ایران خودرو، تعیین دستوری قیمت های خودرو، دو نرخي شدن قیمت محصولات خودرو و ایجاد بازار رانت و دلالي، اجرای ناقص اصل ۴۴ قانون اساسی درباره خصوصی سازی این شرکت و طرح کاهش شدید بهره وری سرمایه ایران خودرو و ورود این شرکت به ماده ۱۴۱ قانون تجارت در سال ۱۳۹۹، تحریم های اقتصادی و قطع قرارداد تجاری ایران خودرو با پژوی فرانسه و کره، همگی بیانگر شکست سیاست اقتصادی انحصاری دولت در اجرای ناقص اصل ۴۴ خصوصی سازی قانون اساسی این شرکت ریشه در تناقضات ساختاری نظام اقتصادی در شرایط بحران اقتصادی جامعه است.

## فهرست منابع

- بامداد صوفی، جهانیار و رضا قرائی پور (۱۳۸۹) مدل ارزیابی سازمان ناب در شرکتهای خودروساز ایرانی (مورد مطالعه شرکتهای ایران خودرو، سایپا و پارس خودرو)، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت صنعتی سال هشتم، شماره ۱۹.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۹۷). بهره‌وری در اقتصاد ایران (۱۳۹۵-۱۳۷۵). تهیه و تنظیم: اداره حسابهای اقتصادی.
- دواس، دیوید. (۱۳۹۶). طرح تحقیق در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: نشر آگه.
- دلاور، علی و شیرین کوشکی (۱۳۹۴) روش تحقیق آمیخته، تهران: نشر ویرایش.
- روشه، گی. (۱۳۷۶). تغییرات اجتماعی. ترجمه منوچهر وثوقی. تهران: نشر نی.
- روشه، گی (۱۳۷۶) جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.
- رضوی، سید عبدالله؛ محمد جواد رزمی؛ مصطفی سلیمی فر؛ علی اکبر ناجی میدانی (۱۳۹۲) ارزیابی کارایی صنعت خودرو با استفاده از داده‌های تلفیقی، مطالعات مدیریت صنعتی، مقاله ۵، دوره ۱۱، شماره ۲۸، فروردین ۱۳۹۲، صفحه ۹۹-۱۱۸.
- زاهدی، محمد جواد (۱۳۹۳) توسعه و نابرابری، تهران: انتشارات مازیار.
- سازمان ملی بهره‌وری ایران. (۱۳۹۷). گزارش شاخص‌های بهره‌وری کشور. تهران: نشر روابط عمومی سازمان ملی بهره‌وری ایران.
- سوندرز، پیتر. (۱۳۹۴). نظریه اجتماعی و مسئله شهری. ترجمه محمود شارع‌پور. تهران: نشر تیسرا.
- سو، آلوین، ی. (۱۳۹۳) تغییرات اجتماعی و توسعه، مروری بر نظریه‌های نوسازی، وابستگی و نظام جهانی، تهران: نشر پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- حسینی‌گلی، سید اسماعیل و احمد ساعی، (۱۳۹۶) مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری ایران و کره جنوبی در عرصه صنعت خودرو، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال دهم، شماره ۳۹، صص ۹-۲۹.

- Abbasi Balochkhaneh; Faezeh Saeed Baesmat; Ali Doost Mohammadi; Zahra Hasan Pour Sodrejani; Azam Abas Abadi (2017) Prevalence of Musculoskeletal Disorders in Employees of Iran Khodro, International Journal of Musculoskeletal Pain prevention, Volume 2, Number 3, Summer, <https://www.researchgate.net/publication/337759490>.
- Acemoglu, D., Aghion, A., & Zilibotti, F. (2006). Distance to frontier, selection, and economic growth. *Journal of the European Economic Association*, 4(1), 37-74.
- Aghion, P., Alesina, A., & Trebbi, F. (2007). Democracy, technology and growth. NBER Working Paper No. 13180. Retrieved Sept. 10, 2008, from <http://www.nber.org/papers/w13180>.
- Aglietta, Michel. (1979). *Theory of Capitalist Regulation: the US Experience*, London: New Left Books. ISBN: 9781859842683.
- Bazargan, Abolghasem Tahmoore, Hasangholipoor Yasoori, Mohsen Nazari, Manouchehr Manteghi (2016) Explaining the New Product Development Strategy Using an Open Innovative Approach in Iran Khodro. <https://www.researchgate.net/publication/303548463>.
- Bernardi, Laura (2021) Qualitative longitudinal research in family sociology Chapter 7: Handbook Chapter Sociology Social Policy and Education. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788975544.00015>.
- Bisebroeck, Johannes Van (2003) the Review of Economic Studies Limited Productivity Dynamics with Technology Choice: An Application to Automobile Assembly, University of Toronto Review of Economic Studies, 70, 167-198 0034-6527/03/00070167\$02.00.
- Boroumandfar, Shahrokh, Azam Shrifzadeh Aghdam, Rahim Aabedi, Jaafar Sadegh Feizi (2021) Studying the Impact of Marketing Mix on the Customers' Satisfaction of Tabriz Iran Khodro Company Trends Journal of Sciences Research, Volume 5, Issue 1,13-23, DOI: 10.31586/marketing.0501.02.
- Boyer, Robert (2009). How new will the next regulatory regime be? Copenhagen, ZDB-ID 2099736-X. - Vol. 2009:29, ISBN: 978-87-7605-359-8, hdl:10419/44692 [Handle.]
- Boyer, Robert, Saillard, Yves. (2002). *Regulation Theory. The State of the Art*, Routledge, London & New-York. doi.org/10.4324/9780203996775 .
- Boyer, Robert. (1990). *the Regulation School: A Critical Introduction*, New York: Columbia University Press, p. 17, ISBN: 9780231065481.

- Boyer, Robert. (1991). *The Transformations of Modern Capitalism: By the Light of the "Regulation" Approach and Other Political Economic Theories*, Working Paper No. 9134, CEPREMAP, Paris, November Retrieved: <http://www.cepremap.fr>.
- Boyer, Robert. (2000). *the Political in the Era of Globalization and Finance: Focus on Some Regulation School Research*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 24.2. [doi.org/10.1111/1468-2427.00250](https://doi.org/10.1111/1468-2427.00250).
- Boyer, Robert. (2002). "Introduction", in *Régulation Theory: The State of the Art*, Boyer, R. and Y. Saillard (Eds), London: Routledge, p. 1-10. DOI: 10.2753/RSH1061-198320013.
- Boyer, Robert. (2007). «Capitalism Strikes Back. Why and What Consequences for Social Sciences? », *Revue de la régulation, Capitalisme, Institutions, Pouvoirs*, n°1, URL: [doi.org/10.4000/regulation.2142](https://doi.org/10.4000/regulation.2142).
- Buonamano, Roberto. (2014). *The Legal Subject in Althusser's Political Theory*, *Law Critique*, Faculty of Law, University of Technology Sydney, Building 5 cnr Quay St & Ultimo Rd, Haymarket, Sydney, NSW, Australia, Springer, DOI 10.1007/s10978-014-9139-3.
- Castells, Manuel (1980). *The Economic Crisis and American Society*. Princeton NJ Princeton UP.
- Castells, Manuel. (1977). *the Urban Question. A Marxist Approach* (Alan Sheridan, translator). London, Edward Arnold (Original publication in French, 1972(., ISBN 978-0-262-03063-2.
- Castells, Manuel. (1978). *City, Class and Power*. London; New York, MacMillan; St. Martins Press. [doi/abs/10.1177/144078338101700221](https://doi.org/10.1177/144078338101700221).
- Chen Yi, He Ying and Guang Xueling (2017) *Development and Structure of the Automotive Industry in China* Published by: Friedrich-Ebert-Stiftung Hiroshimastraße 2810785 Berlin. Global Policy and Development, Friedrich Ebert Stiftung, ISBN: 978-3-95861-597-7, [www.fes.de/gewerkschaften](http://www.fes.de/gewerkschaften).
- Creswell, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative Quantative and Mixed Methods Approaches* Thousand Oaks CA: Sage.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutmann, M., & Hanson, W. (2003). *Advanced Mixed Methods Research Designs*. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research* (pp. 209- 240). Thousand Oaks CA: Sage.
- Dinga, Emil; Camelia Oprean- Stan; Cristina Roxana Tănăsescu; Vasile Brătian; Gabriela-Mariana Ionescu (2023) *Co-Evolution of Symbolic Species in the Financial Market A Framework for Economic and Political Decision-Making*, Palgrave Macmillan, <https://doi.org/10.1007/978-3-031-31698-2>, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-31698-2>.
- Dieleman, M., & Sachs, W. M. (2008). *Coevolution of institutions and corporations in emerging economies: How the Salim group morphed into an institution of Suharto's crony regime*. *Journal of - Management Studies*, 45(7), 1274-1300. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2008.00793.x>
- Dwyer P. (2018) *Final Findings Welfare Conditionality: Sanctions Support and Behaviour Change* York: University of York.
- Estache, A., & Wren-Lewis, L. (2009). *Toward a theory of regulation for developing countries: Following Jean-Jacques Laffont's lead*. *Journal of Economic Literature*, 47(3), 729–770.
- Fosberg, R. (2012). "Capital Structure and Financial Crises", working paper, William Paterson University, Retrieved: <https://jiems.khu.ac.ir>.
- Goodwin, M. (2012) *Regulation Theory in International Encyclopedia of Housing and Home*, Pages 22-27 <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-047163-1.00666-4>.
- Gough, Ian. (2000). *the Fiscal Crisis of the State: The Contribution of James O'Connor*. In: *Global Capital, Human Needs and Social Policies*. Palgrave Macmillan, London. [https://doi.org/10.1057/9780230289093\\_3](https://doi.org/10.1057/9780230289093_3).
- Graham, Ian. (2010). *The Global Economic Crisis, Sectoral Coverage, and Automotive Industry: Trends and reflections*, International Labor Office Geneva, Switzerland, International Labor Organization. ISBN: 978-92-2-124104-1.
- Grinin, Leonid, Korotayev, Andrey, Tausch, Arno. (2016). *Economic Cycles, Crises, and the Global Periphery*, *International Perspectives on Social Policy, Administration, and Practice*, Vorschaucover, ISBN 978-3-319-41262-7.
- Gu, Wulong and Amélie Lafrance. (2008). *Productivity Growth in Canadian and U.S. Regulated Industries*, Micro-economic Analysis Division, Published by authority of the Minister responsible for Statistics Canada, no. 15-206-X, no. 20. ISBN 978-1-100-11124-7.



- Hoover, Kevin D., The Coevolution of Central Banks and the Concept of Monetary Policy (June 13, 2023). CHOPE Working Paper No. 2023-04, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4477539> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4477539>.
- Jacobs, A.J. (2016) Automotive FDI and Dependent Development: The Case of Slovakia's City-Regions in the Bratislava-Zilina Corridor, Department of Sociology 405A Brewster East Carolina University MS 567 Greenville, NC 27858 USA *Open Urban Studies and Demography Journal*, 2, 1-19, [www.benthamopen.com/OUUSDJ/](http://www.benthamopen.com/OUUSDJ/) DOI: 10.2174/2352631901602010001.
- Jessop, Bob. (1990). "Regulation theories in retrospect and prospect", *Economy and Society*, vol. 19 no. 2, p. 153-216. DOI: 10.1080/03085149000000006.
- Jessop, Bob. (1995). the Regulation Approach, Governance, and Post-Fordism: Alternative Perspectives on Economic and Political Change? Article in *Economy and Society*, DOI: 10.1080/03085149500000013.
- Jessop, Bob. (1996). 'Post-Fordism and the State'. In *Comparative Welfare Systems*, edited by Bent Greve, 165-184. Basingstoke: Macmillan. DOI: 10.1007/978-1-349-24791-2\_10.
- Jessop, Bob; Ngai-Ling Sum. (2006). *Beyond the Regulation Approach: Putting Capitalist Economies in Their Place*, Edward Elgar Publishing. DOI: 1845428900, 9781845428907
- Jessop, Bob, (2001). 'Capitalism, the Regulation Approach, and Critical Realism', published by the Department of Sociology, Lancaster University, Lancaster LA1 4YN, Retrieved: <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/Jessop-Capitalism-Regulation-Realism>.
- Kellison, Matt. (2004). the Mckinsey Institute Productivity Studies: Lessons for Canada, Centre for the Study of Living Standards. 2004-10. Retrieved: <https://www.researchgate.net>.
- Korotayev, Andrey V., & Tsirel, Sergey V. (2010). A Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008–2009 Economic Crisis. *Structure and Dynamics*. Vol.4. No. 1. P.3-57. [doi.org/10.5070/SD941003306](http://doi.org/10.5070/SD941003306).
- Lipietz, Alain & Carole Biewener. (1988). *Building an Alternative Movement in France, Rethinking Marxism*, Translated by Carole Biewener, Routledge, Volume 1, Number 3, 80-99, DOI: 10.1080/08935698808657818.
- Lipietz, Alain (2000). Regulation, Ecology, Ethics: The Red-Green Politics of Alain Lipietz *Capitalism Nature Socialism a Journal of Socialist Ecology Capital Nature and Society*.
- Lipietz, Alain. (1987). *Mirages and Miracles: The Crises of Global Fordism*. London: Verso, New Left Books. Retrieved: <http://lipietz.net>.
- Lipietz, Alain. (1988). Reflections on a Tale: The Marxist Foundations of the Concepts of Regulation and Accumulation, *Studies in Political Economy*, 26:1, 7-36, DOI: 10.1080/19187033.1988.11675540.
- Lipietz, Alain. (1992a). *Towards a New Economic Order: Post Fordism, Ecology and Democracy*. Polity Press, Cambridge. ISBN: 978-0-745-60866-2.
- Lipietz, Alain. (1992b). the regulation approach and capitalist crisis: an alternative compromise for the 1990s, In: *Cities and Regions in the New Europe: the Global-Local Interplay and Spatial Development Strategies*, [doi/abs/10.1177/030981680307900110](http://doi.org/10.1177/030981680307900110).
- Lipietz, Alain. (1998). Rebel sons: the Regulation school, entretien avec Jane Jenson, *French Politics and Society*, vol.5 n4, Harvard University. Retrieved :
- Lipietz, Alain. (2013). Fears and hopes: The crisis of the liberal productivist model and its green alternative, *Capital & Class*, <http://cnc.sagepub.com>, DOI: 10.1177/0309816812474878.
- MacLeod, W.B., & Nakavachara, V. (2007). Can wrongful discharge law enhance employment? *The Economic Journal*, Vol. 117, F218–F278.
- Miller, John, A. (1986). The Fiscal Crisis of the State Reconsidered: Two Views of the State and the Accumulation of Capital in the Postwar Economy, *Review of Radical Political Economics*, Vol. 18 (1&2): 236- 260. [doi/10.1515/9781400862047.417](http://doi.org/10.1515/9781400862047.417).
- Mondal, Rima (2023) Inter-temporal co-evolution of divergent economic activities and spatial economic resilience embedded in informal institutions, *Regional Studies, Regional Science*, 10:1, 763-777, DOI: 10.1080/21681376.2023.2247478, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/21681376.2023.2247478>.

- Moon-Soo Lee (2002) Political economy of industrial transformation: a case study of the development of an automobile industry in Korea University of Georgia; Christopher S. Allen (Advisor), [http://getd.libs.uga.edu/pdfs/lee\\_moon-soo\\_200212\\_phd](http://getd.libs.uga.edu/pdfs/lee_moon-soo_200212_phd).
- Morse J. M. (2003). Principles of Mixed Method and Multimethod Research Design. In a Tashakkori & C. Teddlie (Eds.) Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioural Research (pp. 189-208). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Neil Baily, Martin; Barry P Bosworth, Kelly Kennedy (2021) the contribution of human capital to economic growth, the contribution of human capital to economic growth, a cross-country comparison of Germany, Japan, and the United States, at: <https://www.brookings.edu/research/the-contribution-of-human-capital-to-economic-growth>.
- Ocampo, José Antonio. (2001). Raúl Prebisch and the development agenda at the dawn of the twenty-first century, CEPAL review, Volume 2001, Issue 75, DOI:10.18356/80eee999-en.
- O'Connor, James (2001): Introduction to 2001 Edition of Fiscal Crisis of the State, Capitalism Nature Socialism, 12:1, 99-114, <http://dx.doi.org/10.1080/104557501101244857>.
- O'Connor, James (1973/ 2012) The Fiscal Crisis of the State New York: St. Martin's Press.
- Offe, Claus, (1974), "Structural Problems of the Capitalist State: Class Rule and the Political System. On the Selectiveness of Political Institutions" in Von Beyme (editor) us German Political Studies vol I, Beverly Hills, SAGE, 1974 (31-56.)
- Offe, Claus, (1975), "the theory of the capitalist state and the problem of policy formation", in Leon Lindberg (Ed), stress and contradiction in contemporary capitalism, pp. 125-144.
- Offe, Claus, (1984), "Theses on the theory of the state", in contradictions of the welfare state, MIT Press, pp. 119-129, <https://doi.org/10.1177/026101838400401122>.
- Parsons, Talcott (1986) [1953]. "The Integration of Economic and Sociological Theory. The Marshall Lectures." Research Reports from the Department of Sociology, Uppsala University 4: 1-69.
- Peltzman, S. (1976). Toward a more general theory of regulation. Journal of Law and Economics, 19(2), Conference on the Economics of Politics and Regulation, 211–240.
- Pineli, André; Narula, Rajneesh (2023) Industrial policy matters: the co-evolution of economic structure, trade, and FDI in Brazil and Mexico, 2000–2015, Vol.: (0123456789) Journal of Industrial and Business Economics, 50:399–444, <https://doi.org/10.1007/s40812-023-00262-4>, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s40812-023-00262-4.pdf>.
- Posner, R. (1975). The social costs of monopoly and regulation. The Journal of Political Economy, 83(4), 807–828.
- Qirong, Wang; Xu Jingrong; Zhang Yang (2023) Research on the dynamic co-evolution of the complex system of economy-innovation-environment of the marine industry in China, Sec. Marine Conservation and Sustainability, <https://doi.org/10.3389/fmars.2023.1197176>, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmars.2023.1197176/full>.
- Ramos Aranda, Norma Yadira & Francisco Javier Güemez Ricalde, Agustín Vilchis Vidal (2015) "Factors Affecting the Productivity of Area Workshop on a Honda Dealership in Quintana Roo Mexico: Empirical Analysis, European Journal of Contemporary Economics and Management, May 2015 Edition Vol.2 No.1, Doi: 10.19044/elp.v2no1a2 URL:<http://dx.doi.org/10.19044/elp.v2no1a2>.
- Ravansetan, Kazem, HassanAli Aghajani, AbdolHamid Safaei Ghadikalaei, Mahmood Yahyazadehfar (2019). Determination of Resilience Strategies and Their Reciprocal Influences in Iran Khodro Supply Chain, Productivity Management, Vol.13, No.48, 10.30495/QJOPM.2019.665037.
- Remesh, Babu P. (2017) an Automotive Revolution in Neoliberal India Evolution Industrial Structure Trends and Prospects Published by: Friedrich-Ebert-Stiftung Hiroshimastraße 2810785 Berlin. Global Policy and Development, Friedrich Ebert Stiftung, ISBN: 978-3-95861-597-7, [www.fes.de/gewerkschaften](http://www.fes.de/gewerkschaften).
- Rodrigues, S. B., & Child, J. (2003). Co-evolution in an institutionalized environment. Journal of Management Studies, 40(8), 2137-2162. <https://doi.org/10.1046/j.1467-6486.2003.00415.x>
- Rubery, Jill and Agnieszka Piasna (2017) Labour market segmentation and deregulation of employment protection in the EU, Myths of employment deregulation: how it neither creates jobs nor reduces labour market segmentation, Publisher: ETUI, Brussels.

- Seyedhosseini, Seyed Mohammad; & Alireza Soloukdar (2011) Modeling for World Class Manufacturing at Iran Khodro Company: A Dynamic Systems Approach American Journal of Scientific Research, ISSN 1450-223X Issue 26, pp.48-58, <http://www.eurojournals.com/ajsr.htm>.
- Sherman, Matthew (2009) A Short History of Financial Deregulation in the United States, Center for Economic and Policy Research, Connecticut Avenue, NW, Washington, D.C., [www.cepr.net](http://www.cepr.net).
- Stankov, Petar. (2010). Deregulation, Economic Growth and Growth Acceleration, Charles University, Center for Economic Research and Graduate Education, Academy of Sciences of the Czech Republic Economics Institute. ISBN 978-80-7343-223-2.
- Stigler, J. (1971). The theory of economic regulation. The Bell Journal of Economics and Management Science, 2(1), 3–21.
- Sturgeon, Timothy J. & Johannes Van Biesebroeck. (2010). Effects of the Crisis on the Automotive Industry in Developing Countries, A Global Value Chain Perspective, Policy Research Working Paper, The World Bank June. URI: <http://hdl.handle.net/10986/3815>.
- Sur, Abhisek & Amarendu Nandy (2018). "FDI technical efficiency and spillovers: Evidence from Indian automobile industry" Cogent Economics & Finance Taylor & Francis Journals, vol. 6(1), pages 1460026-146. DOI: 10.1080/23322039.2018.1460026.
- Traub-Merz, Rudolf (2017) Automotive Industry in Russia between Growth and Decline Published by: Friedrich-Ebert-Stiftung, Hiroshimastraße 2810785 Berlin. Global Policy and Development, Friedrich Ebert Stiftung, ISBN: 978-3-95861-597-7. [www.fes.de/gewerkschaften](http://www.fes.de/gewerkschaften).
- Treanor Morag C. Ruth Patrick and Aniela Wenham (2021). State of the Art Qualitative Longitudinal Research: From Monochrome to Technicolour Published by Cambridge University Press. Doi: 10.1017/S1474746421000270.
- Tuthill, Emily L. Ann E. Maltby Kira DiClemente and Jennifer A. Pellowski (2020) Longitudinal Qualitative Methods in Health Behavior and Nursing Research: Assumptions Design Analysis and Lessons Learned journals.sagepub.com International Journal of Qualitative Methods, Volume 19: 1–21, DOI: 10.1177/1609406920965799.
- Tymoigne, Éric. (2009a). "Securitization, Deregulation, Economic Stability, and Financial Crisis, Part II, Deregulation, the Financial Crisis, and Policy Implications." The Levy Economics Institute of Bard College California State University, Fresno. URI: <http://hdl.handle.net/10419/57019>.
- Tymoigne, Éric. (2009b). "A Critical Assessment of Seven Reports on Financial Reform: A Minskian Perspective." Forthcoming. Annandale-on-Hudson, NY: The Levy Economics Institute of Bard College, Retrieved: <https://www.levyinstitute.org>.
- Van Ness P. H. Fried T. R. & Gill, T. M. (2011). Mixed methods for the interpretation of longitudinal gerontologic data: Insights from philosophical hermeneutics. Journal of Mixed Methods Research, 5(4), 293-308. <https://doi.org/10.1177/1558689811412973>.
- Vicki L. Plano Clark, Nancy Anderson, Jessica A.Wertz, Yuchun Zhou & Karen Schumacher and Christine Miaskowski (2014) Conceptualizing Longitudinal Mixed Methods Designs: A Methodological Review of Health Sciences Research Journal of Mixed Methods Research, mmr.sagepub.com, DOI: 10.1177/1558689814543563.
- Winston, C. (1993). Economic deregulation: Days of reckoning for microeconomists. Journal of Economic Literature, 31(3), 1263–1289.

## **Sociological explanation of social factors on the reduction of economic productivity**

**1. Hasan Kalaki**

**2. Mohsen Noghani Dekht Bahmani**

1. Assistant Professor of the Social Department of Faraja Research Institute of Law Enforcement Sciences and Social Studies (e-mail: [h.kalak2014@chmail.ir](mailto:h.kalak2014@chmail.ir))
2. Associate Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad (Responsible author) (e-mail: [noghani@um.ac.ir](mailto:noghani@um.ac.ir))

### **Abstract**

The economic productivity of industries is one of the main components of the economic growth and development of the country, and the sociological economic explanation of the phenomenon in Iran Khodro Industrial Group during the years 1999-68 and identifying the factors affecting it is the main goal of this article.

The research method is a sequential combination of longitudinal type and three research phases were used: 1-quantitative (time series), 2-quantitative (survey), Sequential sampling was used and a posteriori explanation was used for data analysis.

The decrease in the capital productivity of Iran Khodro Industrial Group has been explained as the most important component of the decrease in economic productivity during the years 1377 to 1399, from the perspective of economic sociology of the Paris school of economic regulation, under the influence of structural economic insecurity (repetition of the structural inflation of the macroeconomic society). This type of structural economic insecurity of industries in less developed countries such as Iran, under the influence of external factors including international sanctions and the cancellation of Iran Khodro's commercial contract with foreign companies, has intensified in reducing the capital productivity of this industry.

The results of post hoc explanation in three phases of research conducted at three levels of sociological explanation macro (international economy), medium (economic policies and policies of governments) and micro level (management strategies of managers) have shown that in the conditions of structural economic insecurity (repetition of inflation, recession) or stagnant inflation) has been effective in reducing the capital productivity trend of Iran Khodro Industrial Group (68-99). In the text of the article, some suggestions are presented for the way out of the decrease in the capital efficiency of Iran Khodro Industrial Group.

**Key words:** Capital Productivity, Structural Economic Insecurity, Sequential Explanation, Co-evolution, Deregulation.